

PRACOWNIA ARCHEOLOGII I KONSERWACJI ZABYTKÓW
MAŁGORZATA BIREZOWSKA

10-010 Olsztyn, ul. Osińskiego 7/9, tel. kom. 603 371 408, NIP 7391413163

DOKUMENTACJA BADAŃ KONSERWATORSKICH
POLICHROMII ŚCIENNYCH
KOŚCIOŁA PARAFIALNEGO PW. ŚW. STANISŁAWA B.M. W LEKOWIE

Zlecniodawca:

Rzymskokatolicka Parafia św. Stanisława B.M. w Lekowie
Lekowo 8, 06-461 Regimin

Zleceńbiorca:

Pracownia Archeologii i Konserwacji Zabytków
Małgorzata Birezowska
ul. Osińskiego 7/9, 10-010 Olsztyn

PRACOWNIA ARCHEOLOGII
I KONSERWACJI ZABYTKÓW
mgr Małgorzata Birezowska
10-010 Olsztyn, ul. Osińskiego 7/9
tel. 603 371 408
NIP 7391413163 REGON 510320260

Dokumentacja chroniona Prawem Autorskim Dz. U. Nr 24 poz. 83 z 23.02.1994 r.
WSZELKIE ZMIANY, POWIELANIE, UDOSTĘPNIANIE OSOBOM TRZECIM BEZ ZGODY AUTORÓW ZABRONIONE

SPIS TREŚCI

WSTĘP.....	3
IDENTYFIKACJA OBIEKTU	
DANE DOTYCZĄCE PRAC	
CEL OPRACOWANIA	
CZAS TRWANIA PRAC	
PODSTAWA OPRACOWANIA	
1. RYS HISTORYCZNY I OPIS OBIEKTU.....	4
2. WYNIKI BADAŃ STRATYGRAFII NAWARSTWIEŃ	7
2.1. STRATYGRAFIA	
3. PODSUMOWANIE	13
3.1. WNIOSKI KOŃCOWE	
3.2. UWAGI DO PROJEKTU KOLORYSTYKI	
4. PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH	15
4.1. OPIS STANU ZACHOWANIA ZABYTKU	
4.2. WSKAZANIE OCZEKIWANYCH EFEKTÓW PRAC	
4.3. PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH – wskazanie przewidzianych do wykonania czynności, z podaniem metod, materiałów i technik	
RYCINY	19
DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA.....	21
ANEKS – WYNIKI BADAŃ LABORATORYJNYCH	

WSTĘP

IDENTYFIKACJA OBIEKTU

- Rodzaj obiektu: polichromie ścienne wewnętrzne
- Miejsce: drewniany kościół parafialny św. Stanisława B.M. w Lekowie
- Czas powstania: ok. 1773 r. z późniejszymi malaturami
- Materiał i technika wykonania: malarstwo ścienne w technice temperowej
- Styl: barokowy z późniejszymi zmianami
- Autor: nieznany
- Właściciel: Rzymskokatolicka Parafia pw. św. Stanisława Biskupa B.M. w Lekowie

DANE DOTYCZĄCE PRAC

- Zleceniodawca: Rzymskokatolicka Parafia pw. św. Stanisława Biskupa B.M. w Lekowie, Lekowo 8, 06-461 Regimin
- Zleceńbiorca: Pracownia Archeologii i Konserwacji Zabytków Małgorzata Birezowska, 10-010 Olsztyn, ul. Osińskiego 7/9
- Fotografie: archiwum PAiKZ Olsztyn, archiwum Parafii
- Badania laboratoryjne: PKZLAB s.c. Toruń

CEL OPRACOWANIA

Badane polichromie ścienne znajdują się w kościele parafialnym w Lekowie wpisanym w dniu 19.12.1961 roku do rejestru zabytków, obecnie pod nr rejestru A-102 województwa mazowieckiego.

Celem prac badawczych było ustalenie pierwotnych polichromii ściennych we wnętrzu świątyni.

Zadaniem niniejszej pracy jest opracowanie wyników badań konserwatorskich, w tym kolorystyki, zasięgu rysunku, stratygrafii nawarstwień, polegających na określeniu rozwiązań pierwotnych oraz wtórnych, aktualnego stanu zachowania zabytku, przyczyny zniszczeń oraz opracowaniu programu prac konserwatorskich. Badania dotyczą malowideł na ścianach wewnętrznych świątyni nie wpisanych indywidualnie do rejestru zabytków ruchomych.

CZAS TRWANIA PRAC

lipiec 2023 r.

PODSTAWA OPRACOWANIA

- decyzja MWKZ Nr 30/DC/2023 z dnia 19.01.2023 r. z załącznikiem: Zawadzki B., Parafia pw. Św. Stanisława BM w Lekowie, program prac – badania polichromii ściennych kościoła parafialnego w Lekowie
- oględziny obiektu
- prace badawczo-sondażowe na obiekcie
- badania laboratoryjne
- Kościół pw. św. Stanisława B hpa (parafia), Lekowo, Karta ewidencyjna zabytku nieruchomego (zielona karta), Sprawdził dnia IX.67 J. Królik, archiwum PSOZ Ciechanów
- Ankiewicz B., fot. Siemionko B., Kościół parafialny pw. św. Stanisława Bpa, 1772, Lekowo, Karta Ewidencyjna Zabytków Architektury i Budownictwa Nr B/1083, 1995 r., archiwum PSOZ Ciechanów
- Katalog Zabytków Sztuki w Polsce TOM X Województwo Warszawskie, Zesz. 1. Ciechanów i okolice (d. pow. ciechanowski), opr. I. Galicka, H. Sygietyńska oraz Z. Kossakowska i J. Rutkowska, r. 1977
- Wojtyska H.D., Lekowo: dzieje kościoła i parafii w: Studia Płockie. t. 1., s. 195-262, 1973 r.
- Korespondencja Przeglądu Katolickiego. Z dekanatu Ciechanowskiego w: Przegląd Katolicki tygodnik poświęcony sprawom religijnym, społecznym i kulturalnym 1871, nr 11 (16 marca), s.170-172
- Szałygin J., Kościół parafialny pw. św. Stanisława Biskupa, Lekowo, 22-12-2017 r., <https://zabytek.pl/pl/obiekty/g-262498>

Dokumentacja chroniona Prawem Autorskim Dz. U. Nr 24 poz. 83 z 23.02.1994 r.
WSZELKIE ZMIANY, POWIELANIE, UDOSTĘPNIANIE OSOBOM TRZECIM BEZ ZGODY AUTORÓW ZABRONIONE

1. RYS HISTORYCZNY I OPIS OBIEKTU

Parafia św. Stanisława Biskupa Męczennika w Lekowie najprawdopodobniej została erygowana w 1280 r., należy do najstarszych parafii wiejskich na Mazowszu.

Przypuszcza się, że w Lekowie na przestrzeni ponad 700 lat wybudowano 4 drewniane kościoły: pierwszy na przełomie XIII/XIV w., drugi prawdopodobnie około 1410 r., trzeci w latach 1597-1600 (nowy kościół lub generalny remont), czwarty w latach 1770-1772 r. Ich stan na przestrzeni lat był różny, od bardzo dobrego do wręcz katastrofalnego. Kościół w Lekowie przetrwał do dzisiejszych czasów, obecnie jest w dobrym stanie.

Pierwsza wzmianka o przynależnym uposażeniu świątyni w Lekowie pojawiła się w 1385 r. Już wówczas brakowało dokumentów erekcji kościoła i parafii z nieznanych powodów. Przyjmuje się datę powstania kościoła w Lekowie na przełomie XIII/XIV w. z fundacji prywatnej. Został wzniesiony na ziemi, która należała do majątku rodziny Lekowskich. Dopiero w 1388 r. pełną kontrolę nad kościołem przejął biskup Ścibor.

Wiadomo, że pierwszy kościół w Lekowie był drewniany i usytuowany na szczycie wzgórza. Kolejne świątynie i obecna również wykonano z drewna i posadowiono w tym samym miejscu jak najstarszą świątynię. Natomiast różniły się rozmiarami czy gatunkiem drewna, z którego je wykonywano m.in. modrzewiowego, sosnowego. Wielokrotnie kościół w Lekowie był przebudowywany, rozbudowany, remontowany. Świątynia z cmentarzem przykościelnym była ogrodzona.

W latach 1597-1600 podczas nowej budowy lub generalnego remontu świątyni do północnej ściany kościoła dobudowano kaplicę fundacji Hieronima Dunin Wolskiego, w której miał zostać pochowany. W kaplicy był ołtarz pw. św. Anny Samotrzeciej. Przed 1694 r. w świątyni mieściło się aż 8 ołtarzy fundowanych przez różne osoby na przestrzeni co najmniej dwóch stuleci.

W 2. poł. XVIII w. kościół z kaplicą był w bardzo złym stanie, wyposażenie dosyć zniszczone.

W latach 1770-1772 proboszcz ksiądz Józef Kawczyński własnym kosztem wybudował nowy kościół. W 1772 r. kaplicę zaniedbaną przez patronów, w bardzo złym stanie jak opisano w 1764 r. odsunięto od nowowyzbudowanego kościoła. Stary obiekt sakralny całkowicie obalono, a na jego fundamentach postawiono świątynię z drewna sosnowego, o wymiarach 31x14 m, 10. oknami, i chórem wspartym na 6. filarach oraz z drewnianą podłogą. Dach przekryto gontem, a w szczycie budowli pokryto blachą dwie kopułki oraz pośrodku dachu była trzecia kopułka do sygnaturki. Wystrój na ten czas stanowiło wyposażenie z rozebranej świątyni: m.in. 3 ołtarze, w tym główny i dosyć zniszczone 2 boczne: Wniebowzięcia Matki Bożej i św. Trójcy oraz organy.

Kolejnym proboszczem został ksiądz Wojciech Mchowiecki. W 1774 r. nie było jeszcze ambony, ale wyremontowano organy, które w 1787 r. zepsuły się całkowicie. W 1775 r. prywatny darczyńca Kazimierz Karniewski ufundował 4. ołtarz pw. św. Anny. W 1781 r. była już nowa ambona, odnotowano w dokumencie także 3 konfesjonały.

Trzeszczący chór zdemontowano ostatecznie w 1811 r.

Dopiero w latach 1824-1827 proboszcz ksiądz Józef Młodzianowski zajął się reparacją budowli.

W 1843 r. proboszcz ksiądz Hipolit Waśniewski rozpoczął większy remont kościoła i zajął się uporządkowaniem jego otoczenia. Umocniono wieże, dachy i ściany i dobudowano kruchtę oraz postawiono 5. ołtarz. Cmentarz grzebalny wówczas przeniesiono za wolnostojącą dzwonnice od strony południowo-zachodniej kościoła. W 1857 r. zamontowano nowe ośmiogłosowe organy wykonane przez firmę Mielczarskiego z Warszawy.

Proboszcz Waśniewski w 1870 r. zdecydował się na kolejny generalny już remont kościoła. Połowę kosztów pokrył z własnej kieszeni. Dano nowe podmurowanie z kamienia, na którym oparto także nowe podwaliny. Ściany wyprostowano i umocniono 16 parami bali spiętych żelaznymi klamrami. Gzyms nad ścianami wokół całego obiektu dano nowy. Dwie wieże szczytowe obalono, a na ich miejscu zbudowano nowe pokryte blachą angielską. Postawiono nowe szczyty kościoła oraz przybudówki (przystawki). Dano nowe oszalowanie i farbą olejną koloru kamiennego pomalowano, zaś nowy gont na dachu pomalowano farbą olejną barwy czerwonej. Wewnątrz kościoła ściany wygładzono farbą olejną w filungi¹, a w prezbiterium pomalowane zostały w godła religijne. Powstał owalny sufit, galerię chóru podniesiono, wzmocniono i upiększono rzeźbą i odpowiednim malowaniem. W nawie kościoła i pod chórem postawiono 14. nowych filarów okrągłych, heblowanych, kielowanych z kapitelami i, gzymsami i krepowaniem, które białe pomalowane i polakierowane zostały. Podłoga w nawach świątyni była z desek, w prezbiterium ozdobiona rozetą

1płycina, ramiak, płaszczyzna otoczona wypukłą listwą

Dokumentacja chroniona Prawem Autorskim Dz. U. Nr 24 poz. 83 z 23.02.1994 r.
WSZELKIE ZMIANY, POWIELANIE, UDOSTĘPNIANIE OSOBOM TRZECIM BEZ ZGODY AUTORÓW ZABRONIONE

ułożona z drewna dębowego, mahoniowego i palisandrowego, w nawie fryzami dębowymi; pilastry po rogach ścian kościoła dano heblowane, kielowane z rozetami tokarskimi. Sufit z desek owalny, drobnymi listewkami i gzymsami obity, a w prezbiterium gwiazdami ozdobiony, jasnoniebieskim kolorem odmalowany. Zrobiono dwa szczyty i dobudowano trzy przystawki przed kościołem. Dziewięć drzwi filungowych² zrobiono, kolorem jesionowym pomalowano, pomazzerowano i odlakierowano, z tych dwoje frontowych ozdobiono rzeźbą. Wszystkie ferkłajdunki³, futryny i okna nowe, białym kolorem pomalowano. Szyby w nawie kościoła ze szkła lagrowanego, a w prezbiterium i w przystawkach, kolorowe dano. Sprowadzono nowe okucia do drzwi i okien. Trzy wieże na kościele blachą angielską pobito i na biało pomalowano; na nich umieszczono trzy żelazne krzyże na wierzchu ze złożonymi gałkami. Rynna między wieżami obita blachą miedzianą, a rury do spadku wody przy niej zrobiono cynkowe. Przed frontem kościoła na szczycie z drewna lipowego rzeźbiony baranek apokaliptyczny, spoczywający na księdze siedmiu pieczęciami oznaczonej, dla trwałości szkłem tłuczonym obsypany i na biało pomalowany. Schody do wejścia na chór i łóże, nowe kręcone zrobiono i pomalowano. Sprowadzono wielki ołtarz nowy, biało lakierowany o sześciu filarach z kapitelami złożonymi z fabryki p. Szonert z Warszawy. W oknach prezbiterium wstawiono kolorowe szyby witrażowe. Malaturę wykonał p. Pomianowicz z Warszawy. Ołtarz główny wykonała fabryka mebli Szonerta w stylu neobarokowym. W nowy ołtarz wstawiono odrestaurowane przez warszawskich artystów obrazy św. Trójcy i Matki Bożej z Dzieciątkiem w srebrnych, złożonych sukienkach, przypuszczalnie należące do wystroju siedemnastowiecznego kościoła w Lekowie. Zasuwający obraz św. Stanisława w nowym ołtarzu wykonał w 1871 r. Kazimierz Alchimowicz, uczeń Wojciecha Gersona. Organy uszkodzone zostały naprawione przez p. Szymańskiego i wystrojone. W 1872 r. sfinalizowano prace we wnętrzu wstawiając 2 nowe ołtarze boczne, Św. Krzyża po stronie lekcji i Wniebowstąpienia z obrazem K. Alchimowicza po stronie Ewangelii. Kościół wyposażono też w nową ambonę, chrzcielnicę, konfesjonały i ławki w miejsce dawnych zniszczonych.

W okresie międzywojennym ksiądz Antoni Gutkowski (od 1912 r. proboszcz w Lekowie)) ufundował nowe stacje Drogi Krzyżowej,

Ksiądz B. Tałaszkiewicz w 1946 r. zelektryfikował kościół, odnowił wnętrze w 1954 roku nową malaturą autorstwa Henryka Domurata, kupił 2 konfesjonały i ogniotrwałe tabernakulum oraz radiofonizował kościół.

Kościół drewniany usytuowany na północny- zachód od Ciechanowa, w odległości około 7 km od miasta. Po prawej stronie drogi prowadzącej do pobliskiego Regimina. Orientowany, wybudowany na płaskim wyniesieniu. Otoczony tynkowanym murem z pełnej cegły ceramicznej w obrębie dawnego cmentarza przykościelnego. Na rzucie wielobocznym, wydłużonym na linii wschód-zachód. Z zakrystią od południa, kruchtą boczną od północy oraz trzeba przybudówkami: przy kruchcie, wieży południowej i większej od strony głównego wejścia (kruchta wejściowa). Ściana zachodnia zwieńczona jest trójkątnym szczytem, ujęta w dwie dwukondygnacyjne wieże. Ściany drewniane o konstrukcji zrębowej, oszalowane z zewnątrz, wzmocnione lisicami, spoczywają na podwalinie ułożonej na kamiennym fundamencie. Dach wielospadowy, w zasadniczej części dwuspadowy. Z trzema wieżyczkami. Kryty blachą. Od strony wnętrza przekryty wykonaną z drewna pozorną kolebką o łuku odcinkowym różnym w poszczególnych częściach budowli. Wnętrze jest trójnawowe, rozdzielone trzema parami drewnianych kolumn tokańskich na wysokich cokołach oraz chórem muzycznym wspartym na czterech kolumnach i czterech półkolumnach przyściennych. Ściany rozczłonkowane pilastrami. Cztery łóże na górnych kondygnacjach zakrystii i kruchty bocznej oraz na chórze rozmieszczone symetrycznie po bokach. Otwarte ku wnętrzu świątyni, przesłonięte częściowo pseudomaswerkową ażurową dekoracją. Pod całym prezbiterium podziemne pomieszczenie przedzielone ściankami. Pomiedzy prezbiterium i nawą główną rozpięta belka tęczowa z figurą Chrystusa Ukrzyżowanego.

Ściany nawy i prezbiterium wykonane z belek prawie w całości mają ornamentalną dekorację malarską w kolorze beżowym z jasnozielonymi pseudopłycinami z brązowym obramieniem, pomiędzy monochromatycznie pomalowanymi pilastrami barwy jasnougrowej. Stosunkowo bogata zróżnicowana ornamentyka roślinna, kartusze, symbolika religijna, również poza ramami. Nieznaczną część ornamentów na czerwonym tle. Malarstwo jest uproszczone, dość schematyczne. Na ścianie wschodniej prezbiterium po obu stronach ołtarza głównego wyróżniają się dwie płyciny z

2 W stolarstwie: płaszczyzna otoczona wypukłą listwą; płycina, ramiak, filunek

3 Rama z szerokiej listwy wokół drzwi, okien.

wielokolorową malaturą przedstawiającą każdy gazon z kwiatami. Namalowane bardzo poprawnie. W nawie w miejscach po zdemontowanych ołtarzach bocznych widoczna jest starsza polichromia w stonowanej kolorystyce oliwkowych szarości. Powyżej ciemnego malowanego cokołu pionowe pseudoramy wypełnione tondami i stylizowanym ornamentem roślinnym w barokowej stylistyce. Malarstwo dobrej klasy, z dużym wyczuciem światłocienia.

Stan zachowania – kościół ogólnie zadbane, polichromie ścienne – stan niedostateczny.

Remonty kościoła z lat 1770-1772 r.:

- > 1811 r. - zdemontowano chór
- > 1824-1827 – reperacja budowli
- > 1843 r. - większy remont kościoła: umocniono wieże, dachy i ściany i dobudowano kruchtę
- > 1870 r. - gruntowny remont: fundament, wymiana części, wzmocnienie lisicami, oszalowanie, budowa chóru muzycznego, trzy przystawki dobudowane do kościoła z zewnątrz, nowa malatura z zewnątrz, a wewnątrz prawdopodobnie w całości autorstwa p. Pomianowskiego z Warszawy
- > 1908-1910 – remont m.in. wymiana gontu na blachę cynkową na całości dachu kościoła
- > 1946 r. elektryfikacja kościoła
- > 1950 r. częściowo remontowany
- > 1954 r. malowanie zewnątrz i wewnątrz m.in. malatura Henryka Domurata
- > 1975-1976 generalny remont: wymiana fundamentu kamiennego na betonowy, remont więźby, wymiana pokrycia dachowego z blachy cynkowej, remont stropu wraz ze sklepieniem podsufitki, wyprostowanie wypaczonej ściany południowej, wymiana oszalowania wszystkich ścian, wymiana podłóg, wykonanie systemu odwodnienia, odnowienie wystroju wnętrza
- > 2020 r. - odeskowanie przybudówki (kruchty wejściowej) od wnętrza – boazeria
- > I. 2021-2022 konserwacja i renowacja ołtarza głównego z obrazami
- > 2022 r. - wykonanie izolacji, ocieplenia i instalacji ogrzewania podłogowego, wykonanie podłogi z desek; remont deskowania sufitu; konserwacja i renowacja ambony oraz chrzcielnicy

Malatury wewnątrz kościoła:

- I. 1770-1773 r. (?) polichromie ścienne autor nieznany (stonowane, kolory ziemi)
- II. 1843 r – dobudowano kruchtę i zapewne pomalowano
- III. 1870 r. -1871 polichromie ścienne być może w całości Pomianowskiego (wielokolorowe); istotne informacje co do ich zasięgu oraz aranżacji kolorystycznej
 - postawiono nowe szczyty kościoła oraz trzy przybudówki (przystawki),
 - wewnątrz kościoła ściany wygładzono farbą olejną w filungi (płyciny, ramiaki, płaszczyzny otoczona wypukłą listwą), a w prezbiterium w godła religijne pomalowane,
 - galerię chóru podniesiono, wzmocniono oraz ozdobiono rzeźbą i malowaniem,
 - w nawie kościoła i pod chórem postawiono 14. nowych filarów okrągłych, heblowanych, kielowanych z kapitelami, gzymsami i krępowaniem, które biało pomalowane i polakierowane zostały,
 - schody do wejścia na chór i łóże, nowe kręcone zrobiono i pomalowano,
 - pilastry po rogach ścian kościoła dano heblowane, kielowane z rozetami tokarskimi,
 - wszystkie ramy z szerokiej listwy naokoło drzwi, okien, futryny i okna nowe, białym kolorem pomalowano,
 - nowy owalny drewniany sufit, w prezbiterium gwiazdami ozdobiony, jasnoniebieskim kolorem odmalowany,
 - nowy ołtarz główny neobarokowy, biało lakierowany o sześciu filarach z kapitelami złożonymi. W ołtarz wstawiono odrestaurowane obrazy św. Trójcy i Matki Bożej z Dzieciątkiem w srebrnych, złożonych sukienkach, przypuszczalnie należące do wystroju

siedemnastowiecznego kościoła w Lekowie. Zasuwający obraz św. Stanisława wykonał w 1871 r. Kazimierz Alchimowicz,

- organy naprawiono i wystrojono.

IV. 1954 r. - malatura Henryka Domurata (nie została opisana)

V. l. 1975-1976 – odnowienie wystroju wnętrza (brak jest informacji na temat nowej polichromii ścian)

2. WYNIKI BADAŃ STRATYGRAFII NAWARSTWIEŃ

We wstępnej fazie badań przeprowadzono dokładne oględziny obiektu. Zapoznano się z dostępnymi opracowaniami oraz literaturą. Wykonano dokumentację fotograficzną obiektu ze szczególnym uwzględnieniem charakterystycznych dla badanych elementów warstw odsłoniętych w odkrywkach. Większość odkrywek miała na celu odsłonięcie fragmentów najstarszej malatury.

Badania wykonano na ścianach prezbiterium, nawy, chóru muzycznego (empory organowej), na ścianach zakrystii i kruchty oraz ażurach łoży. W sumie wykonano 39 odkrywek pasowych, krzyżowo-pasowych, schodkowych, w większości punktowych. Wszystkie udokumentowano fotograficznie. Pobrano 10 próbek w celu sporządzenia przekrojów nawarstwień. Wykonano fotografie makroskopowe naszlifów próbek zatopionych w żywicy. Miejsca usytuowania odkrywek i pobrania próbek do wykonania naszlifów i badań laboratoryjnych przedstawiono na *Ryc.1, str. 20*. Wyniki badań laboratoryjnych 4. próbek w niezbędnym zakresie (spoiwo, w 1. pigmenty) dołączone są na końcu niniejszej dokumentacji.

2.1. STRATYGRAFIA

prezbiterium

Pierwsza polichromia była malowana na gruncie i szaroniebieskiej podmalówce. Kompozycja ornamentalna w stonowanych kolorach beżów, oliwki, czerni i bieli.

- ściana północna prezbiterium

Odkrywka 6 (*ryc. 1; fot. 6, 7*); nad otworem drzwiowym do kruchty

Na drewnie wystąpiła brązowa warstwa Natrafiono na starszą polichromię w kolorach ziemi na gruncie. Przemalowanie nie jest po formie.

Odkrywka 7 (Naszlif 2) (*ryc. 1; fot. 6, 8, 9*); przy otworze drzwiowym

Warstwy technologiczne	Warstwy chronologiczne	Datowanie	Określenie warstw	Grubość warstw
9		wtórna	szarozielonkawa	
8		wtórna	zielonkawa	
7	II ?	1772-1774?	czarna	
6			beżowa	
5			beżowooliwkowa	
4			szaroniebieska	
3			przeklejenie	
2			grunt	
1	I	l. 1770-1772?	brązowa	cienka
0			drewno	drewno

- ściana wschodnia prezbiterium

Odkrywka 8 (ryc. 1; fot. 12, 14); pod obrazem lewym

Warstwy technologiczne	Warstwy chronologiczne	Datowanie	Określenie warstw	Grubość warstw
7		wtórne	oliwkowa z lakierem	
6		wtórna	zielona	
5		wtórna	ugrowa	
4		wtórna	szara	
3	II?	ok. l. 1772-1774?	szaroniebieska	
2			grunt	
1	I	1770-1772?	brązowa	
0			drewno	

Odkrywka 9 (Naszlif 3) (Próbka 3) (ryc. 1; fot. 18, 19); martwa natura, czerwony kwiatek

Warstwy technologiczne	Warstwy chronologiczne	Datowanie	Określenie warstw	Grubość warstw
9		1954 r.?	jaskrawoczerwona	
8			brązowa	
7		1870 r.	jaskrawoczerwona, tłusta	
6			tempera	
5			brązowa	
			jaskrawoczerwona, tłusta	
4	II?	ok. l. 1772-1774?	tempera	
3			biaława	
2			przeklejenie	
1			biały grunt	
0	I	1770-1772?	brązowougrowa	
			drewno	

Odkrywka 10 (ryc. 1; fot. 18); rama obrazu

Pod obecną warstwą malowidła odsłonięto starszą polichromię w innej kolorystyce, z przesunięciem w linii pasów. Przypuszczalnie należy do ramy pierwszego autorskiego obrazu z martwą naturą. Bezpośrednio na drewnie leży brązowa warstwa, na niej grunt z szaroniebieską farbą.

- ściana południowa prezbiterium

Odkrywka 12 (ryc. 1; fot. 20, 24); pilaster - cokół

Warstwy technologiczne	Warstwy chronologiczne	Datowanie	Określenie warstw	Grubość warstw
6		wtórna	beżowa	
5		wtórna	szara	
4		1870 r.	beżowooliwkowa	
3	II?	ok. l. 1772-1774?	kremowa	
2			szarawa	
1	I	1770-1772?	czerwona	
0			drewno	

Odkrywka 13 pilaster trzon (ryc. 1; fot. 20, 21, 23); pilaster - trzon

Warstwy technologiczne	Warstwy chronologiczne	Datowanie	Określenie warstw	Grubość warstw
7		wtórna	beżowa	
6		wtórna	beżowa	
5		1870 r.	czarna (?) w kanelowaniu	
4			beżowooliwkowa	
3	II?	ok. l. 1772-1774?	kremowa	
2			szarawa	
1	I	1770-1772?	czerwona	
0			drewno	

Odkrywka 11 (ryc. 1; fot. 21, 22); ściana przy pilastrze

Warstwy technologiczne	Warstwy chronologiczne	Datowanie	Określenie warstw	Grubość warstw
6	V	wtórna	oliwkowa	
5	IV	wtórna	zielonkawa	
4	III	1870 r.	szara	
3	II?	1772-1774?	szaroniebieska	
2			grunt	
1	I	l. 1770-1772?	czerwona	
0			drewno	

Odkrywka 14, 15 (ryc. 1; fot. 21, 25, 27);

Na drewnie odsłonięto pierwsze czerwone wymalowanie. Najmłodsza polichromia leży na najstarszej w barwach ziemi. Nie pokrywają się formą i kolorystyką.

Odkrywka 16 (Naszlif 4) (Próbka 1) (ryc. 1; fot. 28-31); przy otworze drzwiowym

Warstwy technologiczne	Warstwy chronologiczne	Datowanie	Określenie warstw	Grubość warstw
9	II?	1772-1774?	czarna	
8			oliwkowa	
7			oliwkowa ciemna	
6			biaława	cienka
5			szarobeżowa	
4			szaroniebieska /niezidentyfikowana biel, błękit pruski, czerń organiczna, biel; tłusta tempera/	
3	I	l. 1770-1772?	białawy grunt /kreda; tłusta tempera/	
2			czerwona /czerwień żelazowa, minia; tłusta tempera/	
1			przeklejenie	
0			drewno	

zakrystia

- ściana wschodnia zakrystii

Odkrywka 17 (Naszlif 5) (ryc. 1; fot. 32-34)

Warstwy technologiczne	Warstwy chronologiczne	Datowanie	Określenie warstw	Grubość warstw
4	II?	1772-1774?	oliwkowa	szara
3			szaroniebieska	-
2			grunt	-
1	I	l. 1770-1772?	ugrowobrazowa	brązowa
0			drewno	drewno

- ściana północna zakrystii

Odkrywka 18 (ryc. 1; fot. 35)

Na drewnie widoczna jest czerwona warstewka. Na niej znajduje się grunt z szaroniebieską warstwą i kolejne wymalowania.

- ściana zachodnia zakrystii

Odkrywka 19 (ryc. 1; fot. 36)

Na drewnie leży czerwona warstewka, na niej grunt pokryty szaroniebieską warstwą i kolejnymi.

kruchta

- ściana północna kruchty

Odkrywka 5 (ryc. 1; fot. 37, 38)

Warstwy technologiczne	Warstwy chronologiczne	Datowanie	Określenie warstw	Grubość warstw
5		wtórna	beżowa	
4		wtórna	zielona	
3		wtórna	szarooliwkowa	
2	II	wtórna	zielonkawa	
1	I	1843 r.	szara	
0			drewno	

nawa

- ściana północna nawy

Odkrywka 1 (ryc. 1; fot. 45, 46)

Na drewnie leży warstewka brązowa, na niej grunt z szaroniebieską powłoką oraz kolejne w barwach fioletu lub zieleni należące do młodszych kompozycji. Filetowe nawarstwienia przypuszcza się, że należą do polichromii z 1954 r.

- ściana wschodnia nawy

Odkrywka 2 (ryc. 1; fot. 47, 48); na łączach drewnianego podłoża

Warstwy technologiczne	Warstwy chronologiczne	Datowanie	Określenie warstw	Grubość warstw
3	II?	l. 1772-1774?	szaroniebieska	
2			żółtawy kit lub grunt	
1	I	l. 1770-1772?	ugrowobrazowa	
0			drewno	

Odkrywka 3 (Naszlif 1) (Próbka 2) (ryc. 1; fot. 47, 49); w części północnej; malowany cokół

Warstwy technologiczne	Warstwy chronologiczne	Datowanie	Określenie warstw	Grubość warstw
4	II?	l. 1772-1774?	ugrowooliwkowobrazowa	
3			szarobłękitna tłusta tempera /biel cynkowa, błękit pruski, czerń mineralna/	
2			biała (w badaniach laboratoryjnych s.) kit lub grunt	
1	I	l. 1770-1772?	ugrowy podkład	
0			drewno	

Odkrywki 4, 20 (ryc. 1; fot. 51, 52); pilastry; bazy w części nieprzemalowanej

Warstwy technologiczne	Warstwy chronologiczne	Datowanie	Określenie warstw	Grubość warstw
3	II?	l. 1772-1774?	kremowa	
2			szarawoniebieskawa	
1	I	1770-1772?	rdzawobrazowa	
0			drewno	

- ściana południowa nawy

Odkrywka 23 (Naszlif 6) (ryc. 1; fot. 53, 55, 58, 59); malowany ornament

Odsłonięto barokową polichromię i kolejną z ok. 1870 r. Zauważalne są różnice w kompozycji i kolorystyce.

Stratygrafia nawarstwień widoczna w naszlify próbki z miejsca z zielonym motywem polichromii datowanej na około 1870 r.

Warstwy technologiczne	Warstwy chronologiczne	Datowanie	Określenie warstw	Grubość warstw
7		wtórna	szarawa	
6		wtórna	brązowa	
5			biała	
4		l. 1870-1871	zielona	
3	II?	l. 1772-1774?	szarawa	
2			szarawoniebieskawa	
1	I	1770-1772?	rdzawobrazowa	
0			drewno	

Odkrywka 19 (ryc. 1; fot. 53, 63); pilaster

Warstwy technologiczne	Warstwy chronologiczne	Datowanie	Określenie warstw	Grubość warstw
3	II?	l. 1772-1774?	kremowa	
2			szarawoniebieskawa	
1	I	1770-1772?	rdzawobrazowa	
0			drewno	

Odkrywka 22 (ryc. 1; fot. 55, 60); malowany ornament

Odsłonięto starszą malaturę z 2 poł. XIX w. Widoczna jest inna kolorystyka niż obecnie oraz przesunięcia form w kompozycji.

Odkrywka 24 (Naszlif 7) (ryc. 8; fot. 53, 55, 61, 62); opaska otworu okiennego

Warstwy technologiczne	Warstwy chronologiczne	Datowanie	Określenie warstw	Grubość warstw
4		wtórna	beżowa	
3		wtórna	szara	
2	II	wtórna	szaroliwkowa	
1	I	l. 1870-1871	biaława	
0			drewno	

- ściana zachodnia nawy w części północnej

Odkrywka 34 (ryc. 1; fot. 64, 65)

Widoczna jest starsza polichromia na drewnie. Obie polichromie różnią się kolorystyką. Obecna nie jest namalowana z przesunięciem w stosunku do starszej kompozycji.

Odkrywka 25 (ryc. 1; fot. 64, 66, 67); malowany ornament

Zauważalne jest przesunięcie formy i odmienna kolorystyka obecnej polichromii na starszym opracowaniu.

Odkrywka 37 (Naszlif 10) (ryc. 1; fot. 64, 69, 70); malowany ornament w ramie

Widoczne są zmiennie układające się warstwy np. na białawej jest zielona, następnie różowa, zielona, szara i kolejne związane z kompozycjami malowideł z poszczególnych okresów oraz lokalnymi przemalowaniami w różnych latach. W naszlify widoczny jest punktowy układ warstw na drewnie. Wydaje się, że różowe powłoki należą już do opracowania z 1954 r.

Warstwy technologiczne	Warstwy chronologiczne	Datowanie	Określenie warstw	Grubość warstw
6		wtórna	szarozielona	
5		wtórna	zielona	
4		wtórna	oliwkowoszara	
3		wtórne	szarawa z czarnym ornamentem nie zawsze po formie	
2		wtórna	różowa	gruba miejscowo
1	I	l. 1870-1871	biaława /grunt lub kit/	
0			drewno	

Odkrywka 36 (ryc. 1; fot. 64, 68); półkolumna

Warstwy technologiczne	Warstwy chronologiczne	Datowanie	Określenie warstw	Grubość warstw
5		wtórna	beżowa	
4		wtórna	szara	
3		wtórna	beżowa	
2	I	l. 1870-1871	biała	
1			przeklejenie	
0			drewno	

Odkrywki 38, 39 (ryc. 1; fot. 64, 71); tło w obramieniu

Widoczna stratygrafia nawarstwień na drewnie: szara, oliwkowoszara, zielona, zielona. Pierwsza na drewnie należy do opracowania z 1870 r.

- kolumna w nawie

Odkrywka 26 (Naszlif 8) (Próbka 4) (ryc. 1; fot. 72-74); trzon

Warstwy technologiczne	Warstwy chronologiczne	Datowanie	Określenie warstw	Grubość warstw
5		wtórna	beżowa	
4		wtórna	szarobeżowa	
3		wtórna	beżowa	
2	I	l. 1870-1871	białokremowa	
1			szarougrowa klejowa	silnie przesycona spoiwem
0			drewno	

Odkrywka 25 (ryc. 1; fot. 72, 75); cokół

Warstwy technologiczne	Warstwy chronologiczne	Datowanie	Określenie warstw	Grubość warstw
7		wtórna	beżowa	
6		wtórna	szarooliwkowa	
5		wtórna	brązowa	
4		wtórna	beżowa	
3		wtórna ?	szarobeżowa	
2	I	l. 1870-1871	beżowobiaława miejscowo	
1			szarougrowa klejowa	
0			drewno	

- ścianka spinająca kolumny od góry między nawą środkową i południową

Odkrywka 28 (ryc. 1; fot. 77, 78); konsolka

Pierwotne opracowanie było w kolorze szarawym lub następnej powłoki kremowym. Kolejne warstewki są barwy szarej, szarooliwkowej, szarooliwkowej, szarobeżowej, beżowej.

empora organowa

- *loża południowa*

Odkrywka 27 (ryc. 1; fot. 77, 79); detal ażurowy, awers

Odkrywka 29 (ryc. 1; fot. 77, 80); detal ażurowy, rewers

Ażurowy detal pierwotnie pomalowany był obustronnie na kolor biały. Część elementów ażurowej ścianki wykonana jest z dykty pilśniowej.

Odkrywka 30 (ryc. 1; fot. 81); ściana północna

Na drewnie leży szarawa malatura i kolejno szara, szara, szarooliwkowa, beżowa.

- *centralna część z organami*

Odkrywka 33 (ryc. 1; fot. 82); ściana północna, gzyms

Warstwy technologiczne	Warstwy chronologiczne	Datowanie	Określenie warstw	Grubość warstw
4		wtórna	beżowa	
3		wtórna	szara	beżowa
2		?	kremowa	szara
1		l. 1870-1871	szarobiaława podkładowa	biała
0			drewno	

Odkrywka 32 (Naszlif 9) (ryc. 1; fot. 82, 83); ściana północna, malowany ornament

Starsza polichromia jest w innej kolorystyce z czarnym ornamentem, zieleniach. Obecna kompozycja jest inna od spodniej.

Warstwy technologiczne	Warstwy chronologiczne	Datowanie	Określenie warstw	Grubość warstw
3		wtórna	kremowa	
2	II	1954 r. ?	/należy do obecnej polichromii/	
1	I	l. 1870-1871	szarozielonkawa	
0			rdzawobrazowa	
			drewno	

Odkrywka 31 (ryc. 1; fot. 5, 84, 85); pilaster

Warstwy technologiczne	Warstwy chronologiczne	Datowanie	Określenie warstw	Grubość warstw
5		wtórna	beżowa	
4		wtórna	szara	
3		wtórna	szara	
2		?	kremowa	
1	I	l. 1870-1871	szarobiaława	
0			drewno	

3. PODSUMOWANIE

3.1. WNIOSKI KOŃCOWE

Na podstawie informacji, opracowań, literatury oraz wykonanych badań można wstępnie określić jakie polichromie zdobiły wnętrze świątyni od jej wybudowania w latach 1770-1772 do chwili obecnej. W zależności od miejsca wykonywania odkrywek oraz rodzaju najstarszej dekoracji malarskiej jak np.: ornament paskowy, ornament roślinny, zacheuszek stwierdzano występowanie zróżnicowanej ilości warstw. Były to niewielkie odkrywki sondażowe, których celem miało być

Dokumentacja chroniona Prawem Autorskim Dz. U. Nr 24 poz. 83 z 23.02.1994 r.
WSZELKIE ZMIANY, POWIELANIE, UDOSTĘPNIANIE OSOBOM TRZECIM BEZ ZGODY AUTORÓW ZABRONIONE

sprawdzenie, czy w warstwach spodnich zachowały się starsze, oryginalne polichromie oraz jaki ewentualnie jest ich stan zachowania Różnice w liczbie warstw przemalowań wynikają z sytuacji kiedy na różnych etapach odnawiania ścian, w niektórych obszarach wykonywano jedynie podmalówki po formie lub z jej przesunięciem lub podmalówki zmieniające kolor tła. Taki sposób odnawiania czy odświeżania istniejącej malatury stwarzał znaczne trudności w ustaleniu chronologii powstawania kolejnych przemalowań.

Przypuszcza się, że pierwsza warstwa czerwona lub ugrowo-brązowa lub brązowa (czerwona jest w prezbiterium i zakrystii) związana była z zabezpieczeniem drewna oraz tymczasowym opracowaniem kolorystycznym wnętrza przed przystąpieniem do pokrycia ścian malowidłami. Nie wyklucza się, że od razu była związana z pierwszą polichromią kościoła jako zabezpieczenie i podkład pod kolejne warstwy. Pierwsza stylowo barokowa polichromia w stonowanych barwach ziemi jest zachowana w prezbiterium i nawach bocznych. W zakrystii nie natrafiono na ornamentykę. W prezbiterium wydaje się, że jest bogatsza w formie. W odkrywkach nie zaobserwowano przedstawień figuralnych. Być może polichromia w prezbiterium była wykonana w pierwszym etapie, a w nawach w drugim etapie. Mogą na to wskazywać takie różnice jak m.in. grunty, nieco inne szaroniebieskie podmalowania. Pilastry były monochromatyczne w kremowej barwie.

W 1843 r. dobudowano kruchtę boczną, pomalowano na kolor szary odkryty w czasie badań.

Kolejne polichromie związane są z kapitalnym remontem świątyni w latach 1870-1871. W nawach wstawiono kolumny, znaczne zmiany nastąpiły w zachodniej części budowli. Wybudowano nowe elementy i ścianę. Odzwierciedlają to także nawarstwienia malarskie zachowane w odkrywkach. Kolorystyka jest również stonowana w kolorach zieleni, brązów szarości, bieli i czerwieni. Wiemy z przekazów, że ściany wymalowane były w płyciny, a w prezbiterium w godła religijne. W 1870 r. na ścianie wschodniej prezbiterium K. Pomianowski namalował dwa obrazy o tematyce raczej świeckiej przedstawiające martwą naturę w ramach, usytuowane po bokach ołtarza głównego. Wielobarwne z jaskrawoczerwonymi kwiatami.

Wydaje się, że następna polichromia powstała w 1954 r., autorstwa przypuszczalnie Jej Henryka Domuraty. Jest w żywych kolorach zieleni, fioletoów, czerwieni i różów, a próby do tej nowej aranżacji ścian widoczne są na ścianie południowej nawy (fot. 56). Widoczna też jest w wielu miejscach po usunięciu kabli, instalacji itp.

Ostatnia polichromia zapewne powstała podczas generalnego remontu w latach 1975-1976. Jest w stonowanej jasnej kolorystyce i miejscowo została przemalowana w latach późniejszych, bez zmian w zakresie formy. Kompozycją nawiązuje do starszych polichromii.

Na łączeniach bali znajdują się wypełnienia przestrzeni wyrównujące powierzchnię ścian z różnych okresów, często pomieszane. Wykonane są z kitów o zróżnicowanym składzie. W prezbiterium natrafiono na fragment maskującego paska tkaniny z czarną powłoką na powierzchni. Od spodu są ślady kleju w kolorze ugrowym. Być może należy do pierwszego przygotowania powierzchni ścian przed malowaniem.

Poniżej w tabeli przedstawiono wstępne zbiorcze datowanie polichromii z kościoła pw. św. Stanisława MB w Lekowie.

Datowanie	Określenie głównych nawarstwień	Usytuowanie
	lokalne naprawy, monochromia w beżach	
I. 1975-1976?	IV polichromia ostatnia stonowana w beżowej, jasnozielonej, brązowej, białej kolorystyce z czerwonymi akcentami	prezbiterium nawy chór muzyczny
1954 r.?	III polichromia ornamentalna w żywych barwach zieleni, różu, fioletu, czerwieni i innych	prezbiterium nawy chór muzyczny
1843 r.	monochromia w szarej kolorystyce na drewnie	kruchta boczna
1870 r.	II polichromia ornamentalna w stonowanych barwach zieleni, brązów, szarości, bieli oraz dwoma wielobarwnymi obrazami z martwą naturą w technice temperowej	prezbiterium nawy chór muzyczny
	monochromia na filarach, kolumnach, opaskach okien, drzwi, ściany	prezbiterium zakrystia kruchta boczna nawy chór muzyczny
	monochromia w stonowanej zielonej barwie	zakrystia kruchta boczna
I. 1772-1773?	I polichromia ornamentalna w stonowanej oliwkowoszarej kolorystyce, technika tempery	nawa prezbiterium
	monochromia w oliwkowej stonowanej kolorystyce	zakrystia
I. 1770-1772?	monochromatyczna czerwona lub brązowa malatura w technice temperowej na drewnie	prezbiterium zakrystia nawa (ściana północna, wschodnia, zachodnia)

4. PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH
POLICHROMIE ŚCIENNE
DREWNIANEGO KOŚCIOŁA PARAFIALNEGO ŚW. STANISŁAWA BM W LEKOWIE

mgr Małgorzata Birezowska
dyplomowany konserwator zabytków nr dypl. 5141/H
mgr Maria Bigoś-Bojarska
dyplomowany konserwator dzieł sztuki nr dypl. 993

WOJEWÓDZKI URZĄD OCHRONY ZABYTKÓW
w Warszawie

Delegatura w Ciechanowie
06-400 Ciechanów, ul. Strażacka 6
tel. 23 672 49 52, fax 23 673 29 01

Decyzja nr 653/DC/2023
z dnia 26.10.2023r.

PRACOWNIA ARCHEOLOGII
I KONSERWACJI ZABYTKÓW
mgr Małgorzata Birezowska
10-010 Olsztyn, ul. Osińskiego 7/9
tel. 603 371 408
NIP 7391413163 REGON 510320260

Olsztyn 2023 rok

[Signature]
Dokumentacja chroniona Prawem Autorskim Dz. U. Nr 24 poz. 83 z 23.02.1994 r.
WSZELKIE ZMIANY, POWIĘLNIENIE, UDOSTĘPNIANIE OSOBOM TRZECIM BEZ ZGODY AUTORÓW ZABRONIONE *[Signature]*

4.1. OPIS STANU ZACHOWANIA ZABYTKU

W południowo-wschodnim i północno-wschodnim narożu naw bocznych zachowała się nieprzemalowana najstarsza polichromia. Jest mocno przybrudzona, w dostatecznym stanie. Pozostała powierzchnia występowania polichromii jest kilka razy przemalowana w całości lub miejscowo. Widoczne są naprawy substancji podłoża w postaci lokalnej wymiany drewna. Miejscowo zauważalne są wgniecenia, zadrapania i przetarcia. W warstwach kitów i gruntów, przemalowań występują spękania szczególnie na granicy połączeń bali. Widoczne są ślady po usunięciu kabli i różnego typu instalacji oraz wbite gwoździe. Część elementów montażowych itp. jest jeszcze na ścianach. Struktura drewna miejscowo została osłabiona przez drewnojady. Występują spęcherzenia, odspojenia, odpryski i łuszczenia farby oraz ubytki zaprawy. Malowane na ścianie prezbiterium obrazy są częściowo przemalowane. Do zniszczeń typu fizyko-chemicznego należy zaliczyć liczne uszkodzenia obiektu spowodowane warunkami klimatycznymi. Zmienność zarówno temperatury jak i wilgotności była podstawowym czynnikiem niszczącym, wpływając bezpośrednio na powstawanie zniszczeń warstwy zaprawy kredowo-klejowej lub kitów takich jak: osłabienie spoiwości, powstanie spęcherzeń, spękań, rys i ubytków. Przekształcenia estetyczno-plastyczne to głównie warstwy przemalowań których kolorystyka jest odmienna od kolorystyki pierwotnej.

4.2. WSKAZANIE OCZEKIWANYCH EFEKTÓW PRAC

Ze względu na wartość historyczno-artystyczną obiektu jak też jego użytkowy charakter, konieczne jest przeprowadzenie pełnej konserwacji technicznej oraz estetycznej. Podstawowym założeniem konserwacji jest przywrócenie dobrego stanu technicznego i estetycznego obiektu. Celem planowanych prac powinno być powstrzymanie procesów niszczących zabytkową substancję ścian oraz wzmocnienie struktury pierwotnych warstw. Program prac zakłada usunięcie wtórnych mniej wartościowych przemalowań, odsłonięcie oryginalnego opracowania z dwóch różnych okresów. W ramach prac restauratorskich należy przywrócić wartość artystyczną zabytku przy jednoczesnym zachowaniu jego charakteru nabytego z upływem czasu.

4.3. PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH - wskazanie przewidzianych do wykonania czynności, z podaniem metod, materiałów i technik

4.3.1 Opis przewidzianych do wykonania czynności

Przed przystąpieniem do prac należy dokładnie rozpoznać poszczególne fragmenty ścian. Proponuje się odsłonięcie spod przemalowań w całości pierwotnej barokowej polichromii. Natomiast na elementach z lat 1870-1871 odsłonić polichromię z tego okresu. W prezbiterium zachować obrazy z martwą naturą przywracając ich pierwotny wygląd spod przemalowań. Ostateczną decyzję należy podjąć komisyjnie z udziałem przedstawicieli WKZ po uzyskaniu dokładniejszego rozpoznania najstarszej warstwy co do zakresu i stopnia odsłaniania dwóch najstarszych warstw polichromii. Prace przy polichromii będą mogły rozpocząć się po całkowitym usunięciu gwoździ i zbędnych instalacji. Następnie należy podkleić osypujące się i spęcherzone nawarstwienia. Przeprowadzić zabiegi biobójcze. Rozdzielone fragmenty trzeba wzmocnić i skleić pęknięcia. Następnie usunąć wtórne mniej wartościowe artystycznie i historycznie nawarstwienia malarskie. Wypełnić ubytki formy i przestrzenie między balami. Uzupełnić ubytki gruntów w miejscu ich występowania oraz opracować ich powierzchnię. Następnie wykonać rekonstrukcję i retusze warstwy malarskiej. Zabezpieczyć powierzchnię odpowiednią powłoką.

polichromie ściennie

1. Wykonanie wstępnej dokumentacji opisowej i fotograficznej całego obiektu przed konserwacją.
2. Usunięcie gwoździ, zbędnych instalacji itp. Pozostawienie wyłącznie niezbędnych elementów w odpowiedniej dla zabytku estetyce.

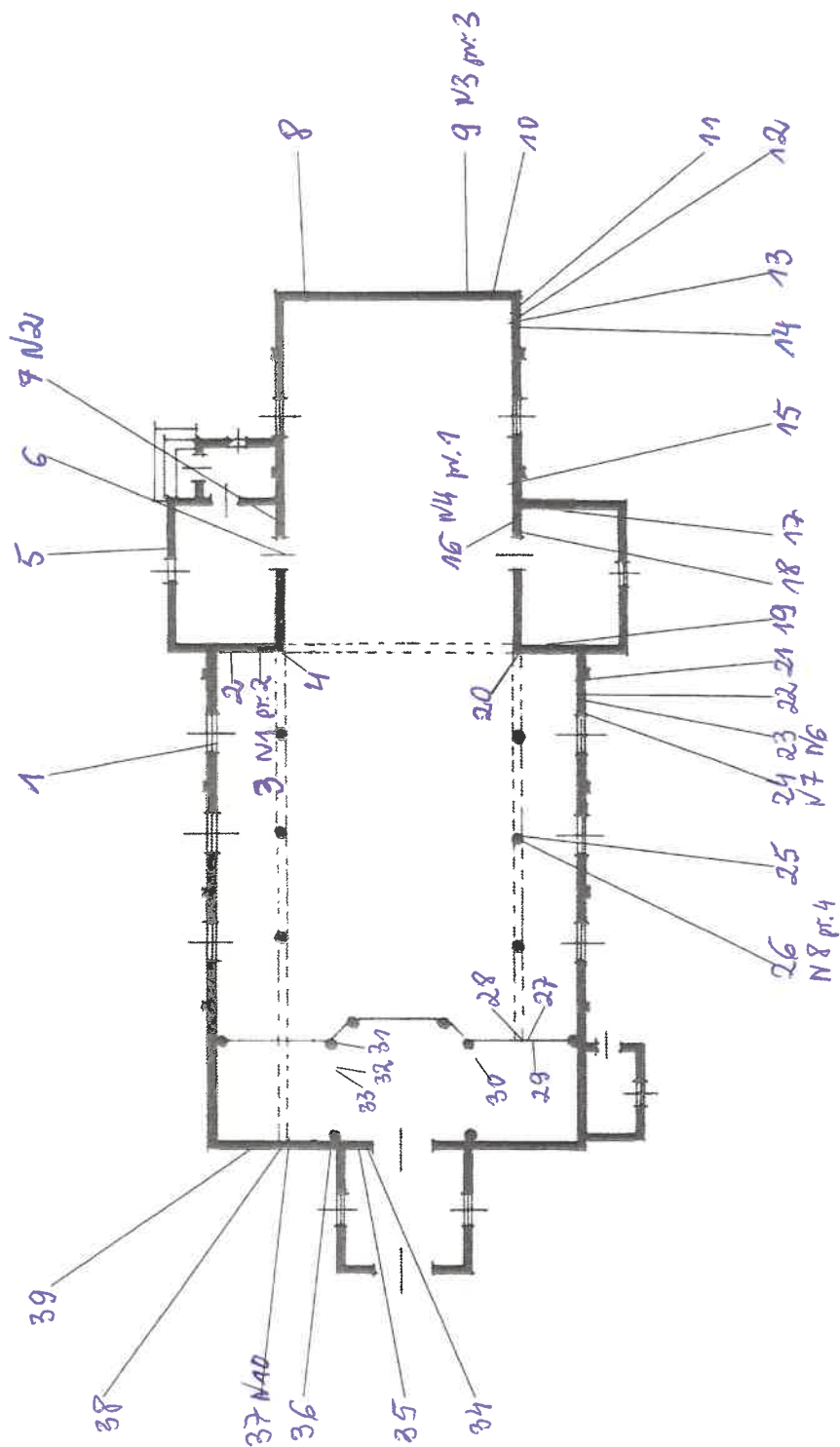
3. Przeprowadzenie większych odkrywek w miejscach przemalowanych i sondażowo pod wybranymi listwami okien i drzwi w celu pełnego rozpoznania dwóch pierwszych polichromii.
4. Konsolidacja spęcherzeń i rozwarstwień proponowana kilkuprocentowa emulsja POW.
5. Wstępne odkurzenie powierzchni.
6. Przeprowadzenie zabiegów biobójczych np. Xirein.
7. Dokładne oczyszczenie powierzchni z kurzu i brudu proponowane słabe detergenty.
8. Usunięcie kitów i starych, rozluźnionych wypełnień styków, oczyszczenie szczelin.
9. Usunięcie przemalowań metodą mechaniczną i chemiczną po przeprowadzeniu prób, proponowany Scansol lub Remosol.
10. Impregnacja drewna osłabionego przez czynniki biologiczne oraz wzmocnienie struktury drewna na stykach desek w miejscach, gdzie stwierdzona zostanie destrukcja drewna żywicą syntetyczną Paraloid B-72 w toluenie w zależności od możliwości przez zanurzenie, pędzlowanie lub iniekcję.
11. Uzupełnienie ubytków drewna – fleki z wysezonowanego drewna tego samego lub zbliżonego parametrami gatunku, w przypadku mniejszych ubytków uzupełnienia z zastosowaniem kitów drzewnych lub modyfikowaną masą drewnopodobną na bazie żywicy epoksydowej o parametrach zbliżonych do parametrów drewna lub drewnianymi zatyczkami.
12. Uzupełnienie brakujących elementów oraz ubytków formy w drewnie.
13. Uzupełnienie ubytków drewna i wykonanie nowych wypełnień styków desek zgodnie z oryginalnym opracowaniem.
14. Uzupełnienie ubytków w zaprawie kredowo-klejowej.
15. Opracowanie powierzchni zapraw.
16. Wysycenie powierzchni malowanej werniksem retuszerskim.
17. Rekonstrukcja i retusze warstwy malarskiej proponowana farbami retuszerskimi olejno-żywicznymi na podmalówce akwarelowej lub temperowej.
 - a. uzupełnienie warstwy malarskiej metodą punktowań i retuszy naśladowczych
 - b. rekonstrukcja brakujących fragmentów warstw malarskich na podstawie zachowanych, odsłoniętych spod przemalowań warstw malarskich przewidzianych do konserwacji - metoda scalająco-naśladowcza.
18. Położenie werniksu końcowego.
19. Opracowanie kompleksowej dokumentacji konserwatorskiej powykonawczej fotograficznej i opisowej, ewentualnie rysunkowej.

Ryc. 1. Lekowo Kościół parafialny pw. św. Stanisława BM.

Odkrytki na ścianach wewnętrznych z polichromiami.

Usytuowanie odkrywek i miejsca pobrania próbek do naszlifów i badań laboratoryjnych:

- 1 - odkrywka
- N_i - naszlif próbki pobranej z odkrywki
- pr.1 - miejsce pobrania próbki do badań laboratoryjnych

DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA

18

Fot. 1. Lekowo. Kościół parafialny pw. św. Stanisława Biskupa Męczennika. Widok od strony południowo-zachodniej.

Fot. 2. Lekowo. Kościół parafialny pw. św. Stanisława Biskupa Męczennika. Widok od strony zachodniej.

Fot. 3. Lekowo. Kościół parafialny pw. św. Stanisława BM. Wnętrze kruchty zachodniej z wejściem głównym. Wystrój wnętrza i ścian jest współczesny.

Fot. 4. Lekowo. Kościół parafialny pw. św. Stanisława BM. Widok wnętrza od strony chóru muzycznego.

Fot. 5. Lekowo. Kościół parafialny pw. św. Stanisława BM. Widok wnętrza od strony prezbiterium.

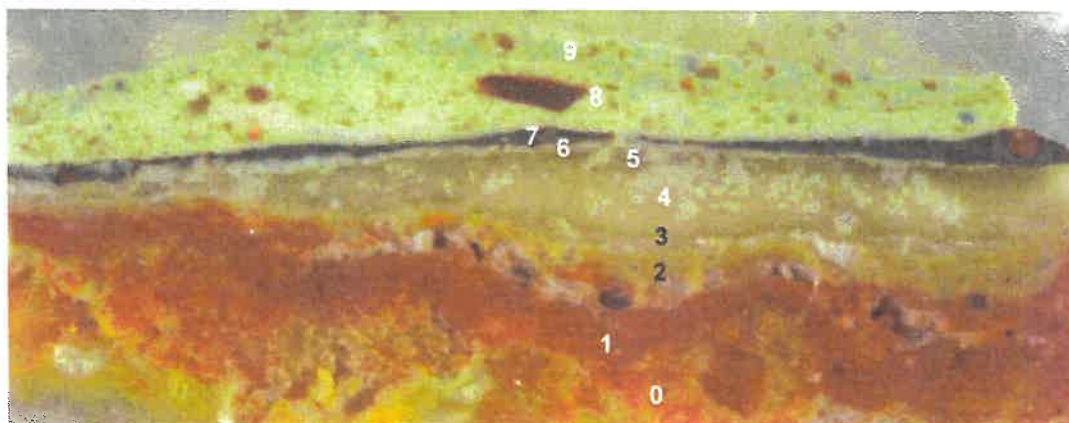
Fot. 6. Prezbiterium. Fragment ściany północnej z wejściem do kruchty bocznej północnej. Widoczne polichromie datowane są na 2 poł. XX w. Miejsce usytuowania *Odkrywki nr 6* nad wejściem i *Odkrywki nr 7* przy narożu obramienia drzwi.

Fot. 7. Prezbiterium. *Odkrywka nr 6.* Widoczna starsza polichromia w odmiennej od obecnej kolorystyce i kompozycji.

Fot. 8. Prezbiterium. *Odkrywka nr 7.* Odsłonięto starszą polichromię w stonowanych kolorach ziemi. Kompozycja częściowo przesłonięta listwą obramienia drzwi.

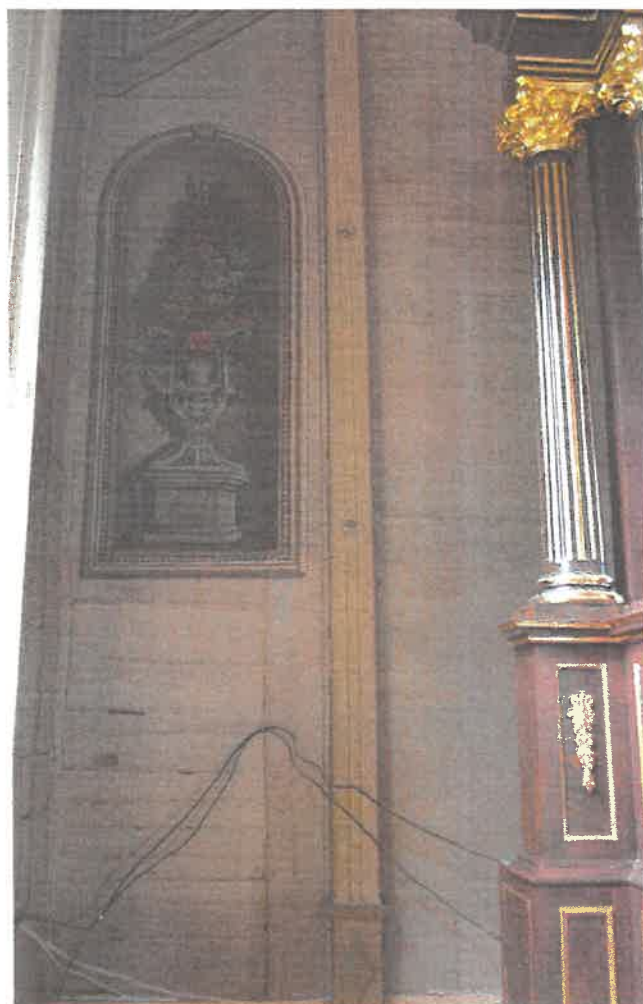
Fot. 9. Widok *Naszlifu 2* próbki pobranej z *Odkrywki nr 7*. Widoczna stratygrafia nawarstwień: 0 - drewno, 1 - brązowa, 2 - grunt, 3 - przeklejenie, 4 - szaroniebieska, 5 - beżowooliwkowa, 6 - beżowa, 7 - czarna, 8 - zielonkawa, 9 - szarozielonkawa.

Fot. 10. Prezbiterium. Ściana północna. Miejsce po usunięciu instalacji. Widoczna starsza polichromia w kolorystyce intensywnej zieleni, czerni, beżów i bieli. Ostatnie przemalowanie jest w innych barwach, prawie po formie z niewielkim przesunięciem linii.

Fot. 11. Prezbiterium. Ołtarz główny na tle ściany wschodniej. Po bokach rozmieszczone symetrycznie dwa ściennie obrazy z martwą naturą w obramieniu.

Fot. 12. Prezbiterium. Lewy ścienny obraz przedstawiający kwiaty w gazonie. Poniżej *Odkrywka nr 8* na ścianie.

Fot. 13. Lewy obraz. Zbliżenie. Sygnatura autora: S. Pomianow....

Fot. 14. Prezbiterium. Ściana północna. *Odkrywka nr 8.* Widoczna stratygrafia nawarstwień: 0 – drewno, 1 – brązowa, 2 – grunt., 3 - szaroniebieska, 4 – szara, 5 – ugrowa, 6 – zielona, 7 – oliwkowa z lakierem na powierzchni. Po prawej kit na łączeniu bali.

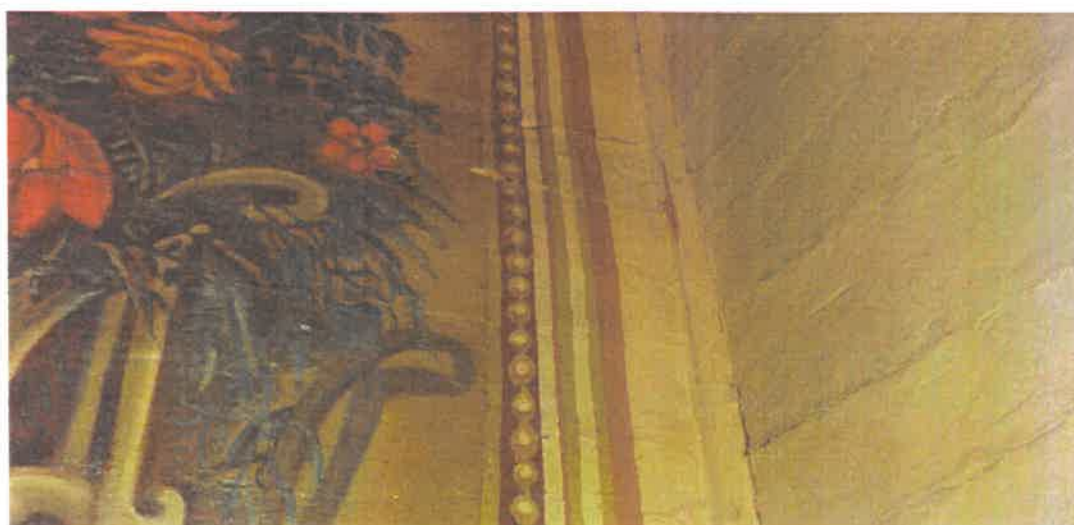
Fot. 15. Prezbiterium. Fragment ściany wschodniej bezpośrednio za ołtarzem głównym jest monochromatyczny. Pod stropem współczesna dekoracja malarska.

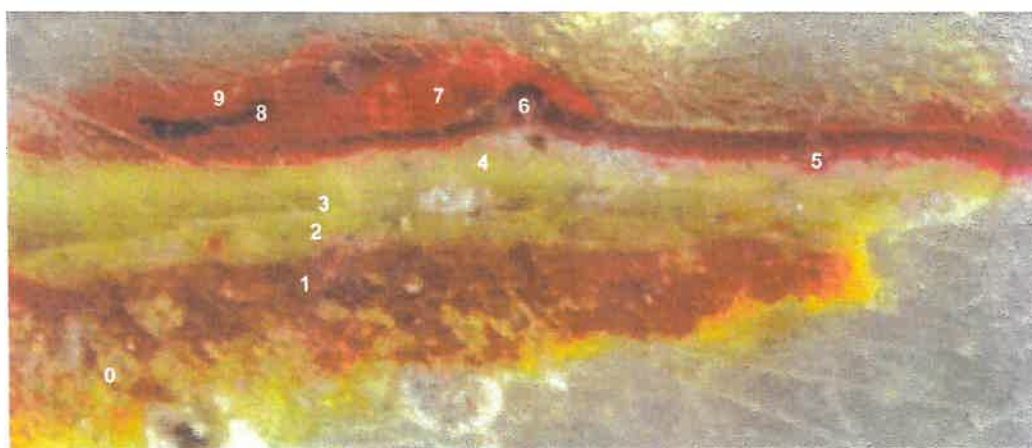
Fot. 16. Prezbiterium. Obraz z martwą naturą w ramie namalowany po prawej stronie ołtarza głównego.

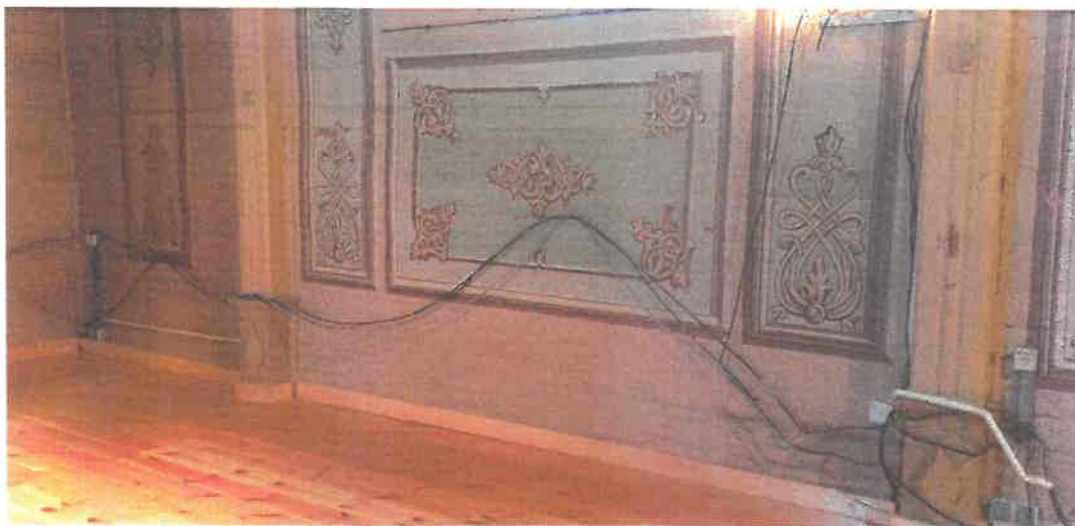
Fot. 17. Prezbiterium. Częściowo przemalowana sygnatura na prawym obrazie z martwą naturą. Widoczny napis: Po ... i niżej 1870.

Fot. 18. Prawy obraz. Miejsce usytuowania *Odkrywki nr 9* na czerwonym kwiatku oraz *Odkrywki nr 10* na ramie z odkrytą starszą malaturą z przesunięciem kompozycji pasów.

Fot. 19. Widok *Naszlifu 3* próbki pobranej z *Odkrywki nr 9*. Widoczna stratygrafia nawarstwień: 0 - drewno, 1 - brązowougrowa, 2 - grunt, 3 - przeklejenie, 4 - biaława, 5 - jaskrawoczerwona, 6 - brązowa, 7 - jaskrawoczerwona, 8 - brązowa, 9 - jaskrawoczerwona.

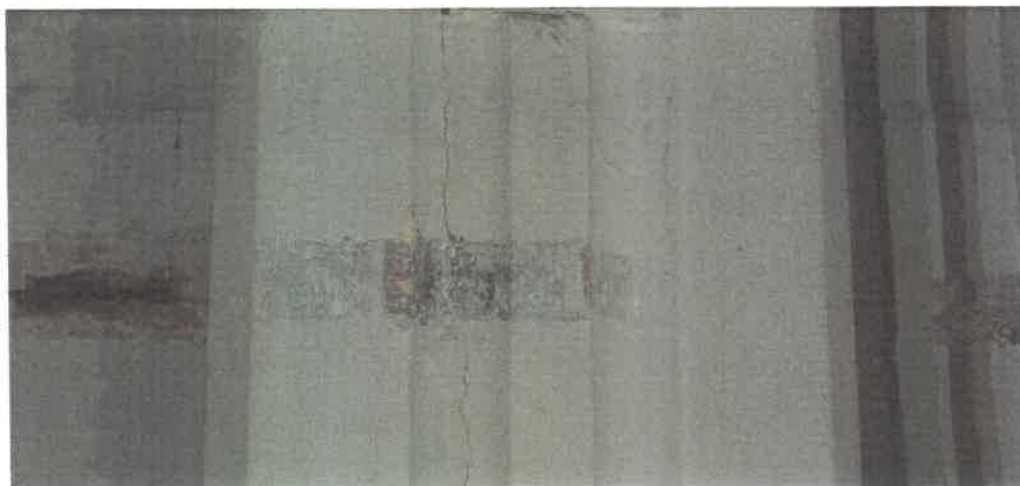
Fot. 20. Prezbiterium. Ściana południowa. Miejsce usytuowania *Odkrywek nr 11-15*.

Fot. 21. Prezbiterium. Ściana południowa. *Odkrywki nr 11 i 14* na ścianie, na pilastrze *Odkrywka nr 13*.

Fot. 22. *Odkrywka nr 11*. Stratygrafia nawarstwień: 0 – drewno, 1 – czerwona, 2 – grunt, 3 – szaroniebieska, 4 – szara, 5 – zielonkawa, 6 – oliwkowa.

Fot. 23. Prezbiterium. Ściana południowa. Trzon pilastra. Na drewnie wystąpiła czerwona warstwa, na niej szarawa, kremowa, beżowoliwkowa z czarną (?) we wnętrzu kanelowania, beżowa, beżowa.

Fot. 24. Odkrywka nr 13 na cokole pilastra. Na drewnie znajduje się czerwona warstwa, kolejne to szaroniebieskawa, kremowa, beżowoliwkowa, szara, beżowa.

Fot. 25. W *Odkrywcę nr 14* widoczna jest czerwona najstarsza warstwa na drewnie. Najmłodsza polichromia różni się kolorystycznie od starszej i nie została namalowana po jej formie.

Fot. 26. Prezbiterium. Ściana południowa. Widoczne najstarsze czerwone opracowanie na drewnie w miejscu ubytków nawarstwień z polichromiami.

Fot. 27. Prezbiterium. Ściana południowa. W *Odkrywcę nr 15* widoczna jest starsza polichromia. Bezpośrednio na drewnie leży czerwona warstwa.

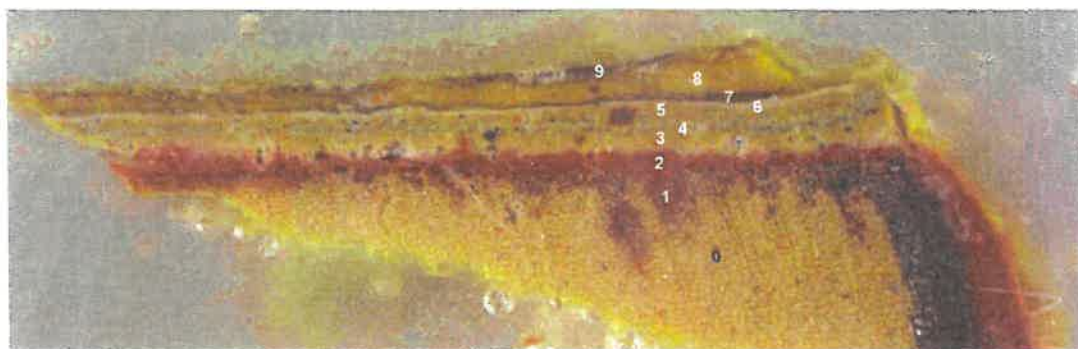
Fot. 28. Prezbiterium. Fragment ściany południowej z wejściem do zakrystii. W odkrywkach odsłonięto najstarszą polichromię.

Fot. 29. W *Odkrywcę nr 16* w jej trzech fragmentach widoczna jest kompozycja najstarszej polichromii ornamentalnej przy drzwiach.

Fot. 30. Zbliżenie na najstarszą polichromię kościoła w barwach ziemi w *Odkrywce nr 16*. Do naszlifu i badań laboratoryjnych pobrano próbkę z dolnego fragmentu. Bezpośrednio na drewnie jest czerwone nawarstwienie, kolejne to grunt z warstwami podmalówek i warstw końcowych kompozycji ornamentalnej.

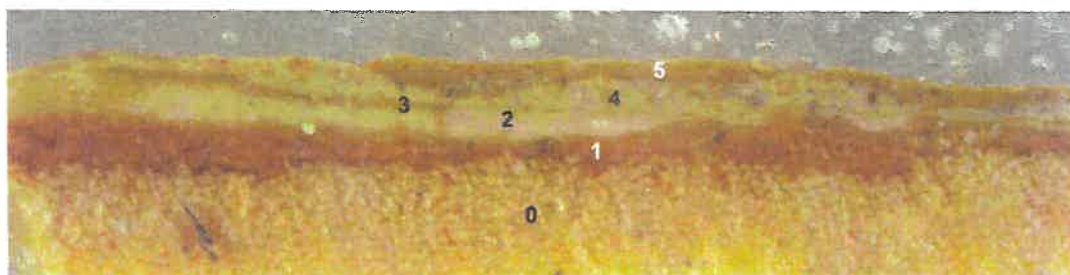
Fot. 31. Widok Naszlifu 4 próbki pobranej z *Odkrywki nr 16*. Widoczna stratygrafia nawarstwień: 0 - drewno, 1 – przeklejenie, 2 – czerwona, 3 – grunt, 4 - szaroniebieska, 5 – szarobeżowa, 6 – biaława, 7 – oliwkowa ciemna, 8 – oliwkowa, 9 - czarna.

Fot. 32. Zakrystia. Ściana wschodnia. Widok na fragment starszej nie przemalowanej malatury. Miejsce usytuowania *Odkrywki nr 17*.

Fot. 33. W *Odkrywce nr 17* na drewnie zaobserwowano brązową warstwę, na niej kolejno grunt, szaroniebieską, oliwkową.

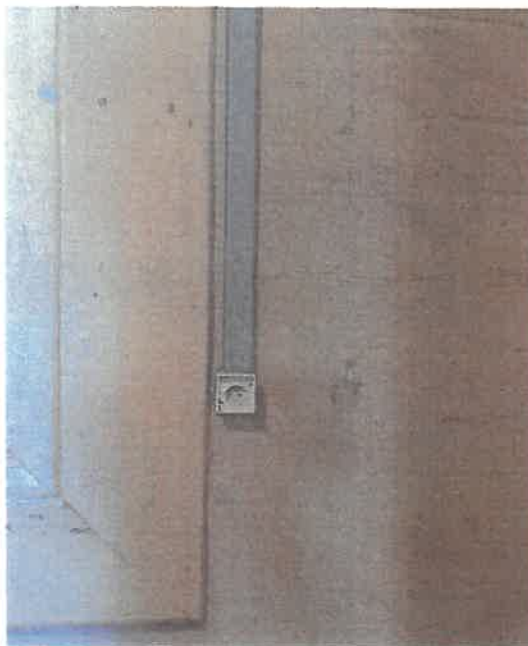
Fot. 34. Widok *Naszlifu 5* próbki pobranej z *Odkrywki nr 17*. Widoczna stratygrafia nawarstwień: 0 - drewno, 1 - ugrowobrazowa, 2 - grunt, 3 - przeklejenie, 4 - szaroniebieska, 5 - oliwkowa.

Fot. 35. Zakrystia. Ściana północna. W *Odkrywce* nr 18 na drewnie widoczna jest czerwona warstewka. Na niej znajduje się grunt z szaroniebieską warstwą i kolejne wymalowania.

Fot. 36. Zakrystia. Ściana zachodnia. W *Odkrywce* nr 19 na drewnie leży czerwona warstwa, na niej grunt z malaturami.

Fot. 37. Kruchta boczna. Odkrywka nr 5 przy oknie w miejscu usuniętej instalacji.

Fot. 38. W Odkrywce nr 5 na drewnie leży szara warstwa, na niej kolejno zielonkawa, szarooliwkowa, zielona i ostatnia beżowa.

Fot. 39. Kruchta boczna. Zejście do pomieszczeń podziemnych pod prezbiterium.

Fot. 40. Widok na ścianę północną kościoła nawy północnej z malowidłami. Po prawej stronie zauważalna jest starsza polichromia odsłonięta po demontażu ołtarza bocznego.

Fot. 41. Nawa boczna. Ściana północna z pierwszą polichromią. Po lewej późniejsze przemalowania.

Fot. 42. Nawa boczna północna. Fragment ściany północnej z najstarszą polichromią. Widoczne zniszczenia i zasięg wtórnych przemalowań, które słabo naśladują oryginał.

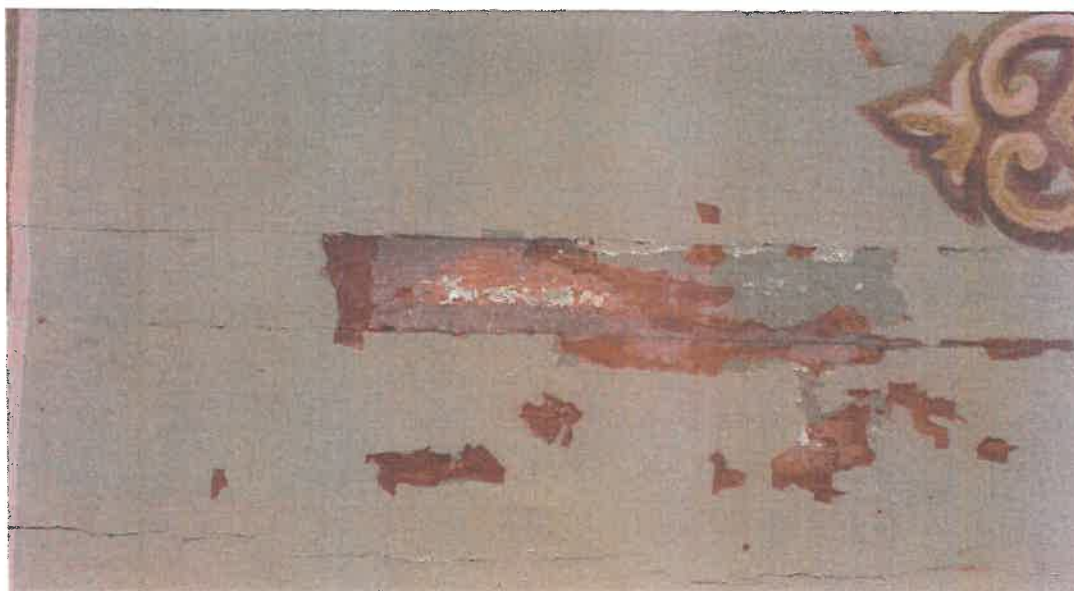
Fot. 43. Fragment ściany północnej nawy bocznej. Za ołtarzem zachowała się nieprzemalowane polichromia.

Fot. 44. Ściana północna nawy z pierwotną polichromią. Widoczne zniszczenia w obrębie warstw malarskich do ugrowobrazowej warstewki leżącej bezpośrednio na drewnie.

Fot. 45. Nawa. Ściana północna. Miejsce usytuowania *Odkrywki nr 1* na powierzchni z wtórną polichromią.

Fot. 46. W *Odkrywce nr 1* na drewnie leży warstewka brązowa, na niej grunt z szaroniebieską powłoką oraz kolejne w barwach fioletu lub zieleni należące do młodszych kompozycji.

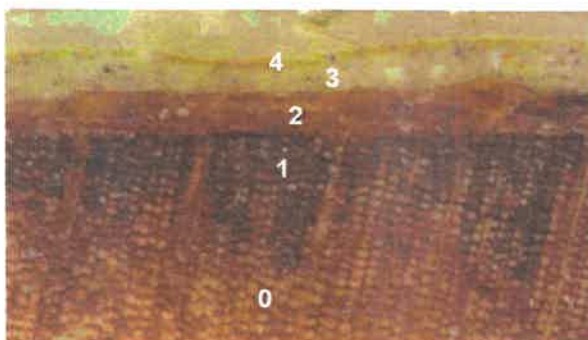
Fot. 47. Ściana wschodnia nawy bocznej północnej po demontażu ołtarza bocznego. Obraz zawieszony tymczasowo. Widoczna nieprzemalowana najstarsza barokowa polichromia w stonowanych kolorach ziemi. Miejsce usytuowania *Odkrywki nr 2* na powierzchni ograniczonej malowanym obramieniem, *Odkrywki nr 3* na malowanym cokole oraz *Odkrywki nr 4* na pilastrze. Widoczne zniszczenia i naprawy. Na pilastrach częściowe przemalowania, ślady po usuniętych kaboszonach na cokołach, oraz po lewej stronie kotwienie ściany północnej za pomocą ściągu.

Fot. 48. Nawa. Ściana wschodnia. W *Odkrywce nr 2* na drewnie zaobserwowano ugrowobrazową warstewkę, żółtawy grunt lub kit, ostatnia to szaroniebieska malatura ściemniała na powierzchni.

Fot. 49. Nawa. Ściana wschodnia. *Odkrywka nr 3 na cokole*. Widoczna ugrowobrazowa warstewka na drewnie, na niej szaroniebieska malatura z ugrowooliwkowobrazową warstwą końcową.

Fot. 50. Widok *Naszlifu 1* próbki pobranej z *Odkrywki nr 3*. Widoczna stratygrafia nawarstwień: 0 - drewno, 1 – przeklejenie, 2 – ugrowobrazowa, 3 – szaroniebieska, 4 – ugrowooliwkowobrazowa.

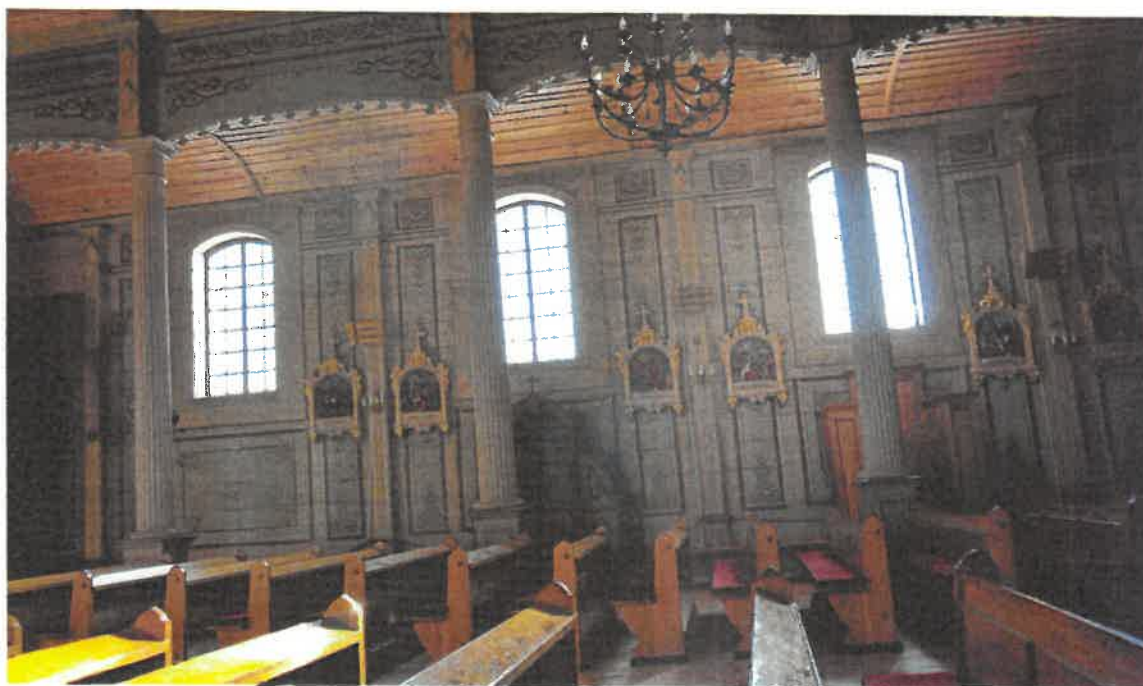
Fot. 51. Nawa. Ściana wschodnia. Pilaster przy ambonie. *Odkrywka nr 4* na cokole w części bez przemalowań. Na drewnie występuje rdzawobrazowa powłoka, na niej szarawoniebieska i kremowa.

Fot. 52. Nawa. Ściana wschodnia. Pilaster na narożu nawy południowej i prezbiterium. W *Odkrywce nr 20* na części nieprzemalowanej na drewnie leży rdzawobrazowa powłoka, na niej szarawoniebieska i kremowa ostatnia.

Fot. 53. Widok na prezbiterium i naroże nawy południowej po zdemontowaniu ołtarza bocznego. Zachowało się oryginalne opracowanie malarskie świątyni

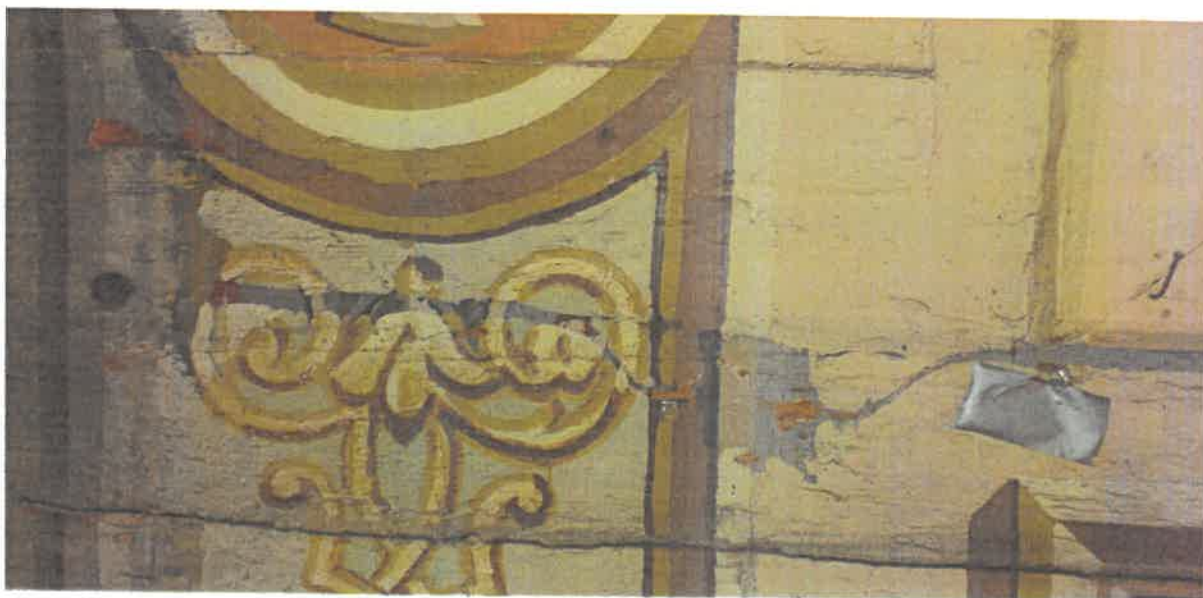
Fot. 54. Nawy. Ściana południowa. Widok ogólny z obecnym opracowaniem malarskim.

Fot. 55. Nawa boczna. Ściana południowa. Po lewej widoczna najstarsza polichromia, po prawej wtórne przemalowania.

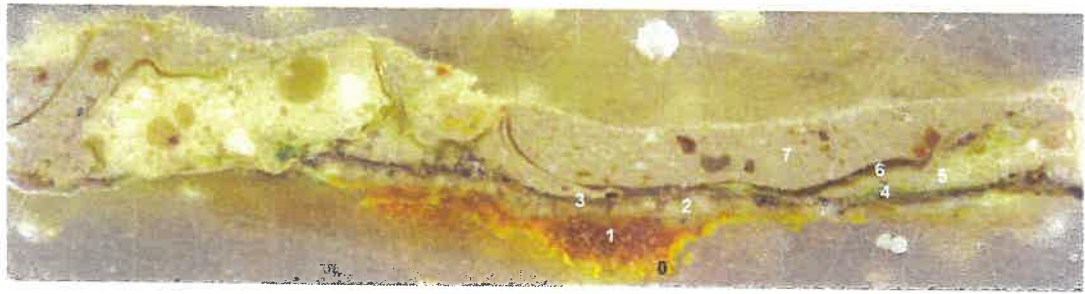
Fot. 56. Fragment oryginalnej polichromii z próbami kolorystycznymi związanymi z nową aranżacją ścian.

Fot. 57. Nawa. Ściana południowa. W miejscu po usunięciu instalacji widoczna jest polichromia przypuszczalnie z 1954 r. z charakterystyczną intensywną kolorystyką.

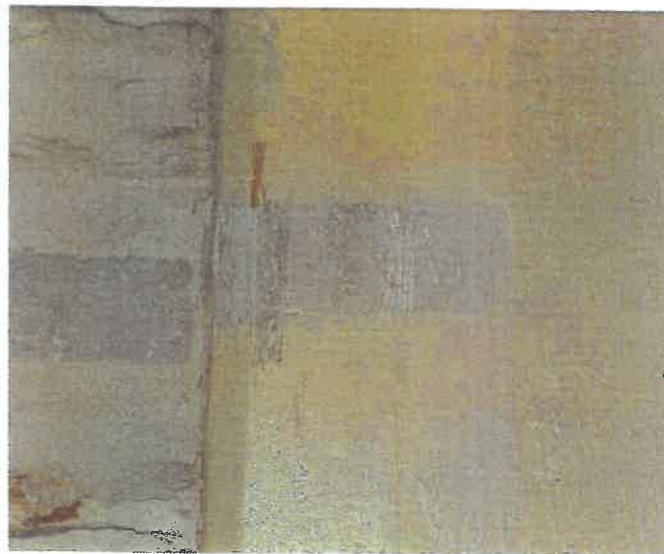
Fot. 58. Nawa ściana południowa. W *Odkrywcę nr 23* odsłonięto pośrodku najstarszą barokową polichromię, wyżej kolejną. Zauważalne są różnice w kompozycji i kolorystyce.

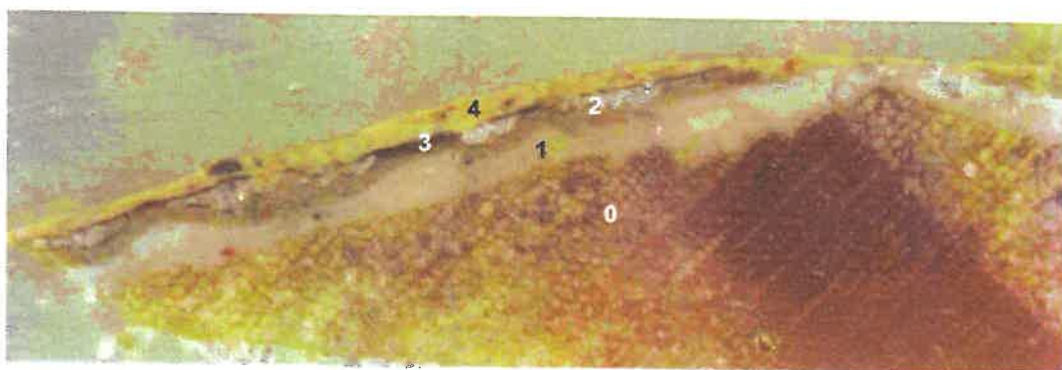
Fot. 59. Widok *Naszlif 5* próbki pobranej z *Odkrywki nr 23* w partii z odsłoniętą polichromią datowaną na ok. 1870 r. Widoczna stratygrafia nawarstwień: 0 - drewno, 1 - rdzawobrazowa, 2 - szarawoniebieskawa, 3 - szarawa, 4 - zielona, 5 - biała, 6 - brązowa, 7 - szarawa.

Fot. 60. Nawa boczna. Ściana południowa. W *Odkrywce nr 22* odsłonięto starszą malaturę z 2 poł. XIX w. Widoczna jest inna kolorystyka niż obecnie oraz przesunięcia form w kompozycji.

Fot. 61. Nawa boczna. Ściana południowa. Opaska okna. W *Odkrywce nr 24* odsłonięto białawą malaturę na drewnie należącą do opracowania z lat 1870-1871 kiedy wykonano nowe opaski otworów okiennych i drzwiowych.

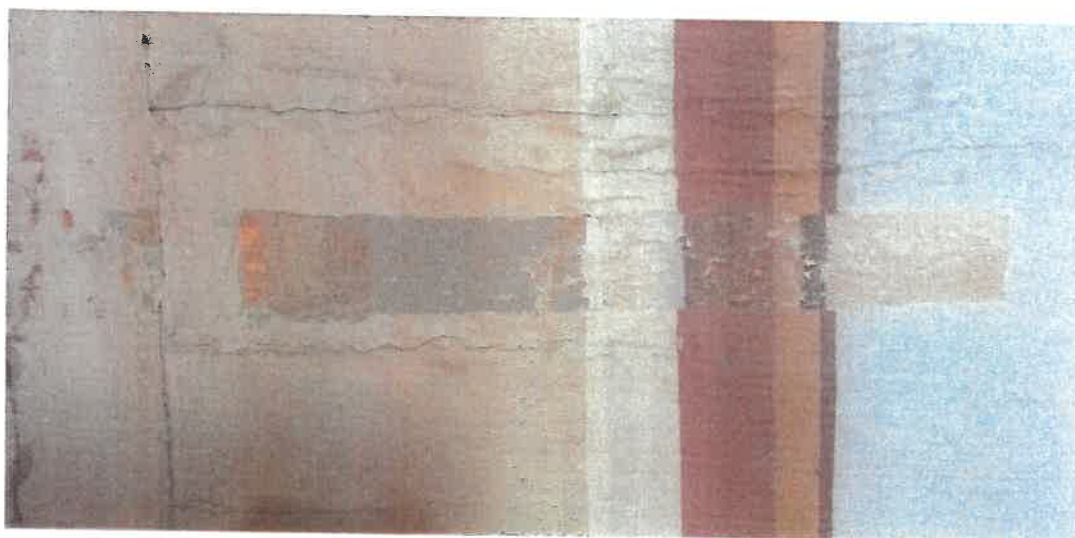
Fot. 62. Widok *Naszlifu* 7 próbki pobranej z *Odkrywki nr 24*. Widoczna stratygrafia nawarstwień: 0 - drewno, 1 – biaława, 2 – szarooliwkowa, 3 – szara, 4 – beżowa.

Fot. 63. Nawa boczna. Pilaster w części bez przemałowań. W *Odkrywce nr 19* na drewnie leży rdzawobrazowa warstewka, na niej szarawoniebieskawa podkładowa pod kremową warstwę z zabrudzeniami na powierzchni.

Fot. 64. Ściana zachodnia nawy pod chórem muzycznym, w części północnej. Miejsce usytuowania *Odkrywek* nr 34-39.

Fot. 65. Ściana zachodnia. W *Odkrywce* nr 34 widoczna jest starsza polichromia na drewnie. Obie polichromie różnią się kolorystyką. Obecna nie jest namalowana po formie starszej.

Fot. 66. Ściana zachodnia. Odkrywka nr 35 na ornamencie. Widoczna starsza XIX w. malatura.

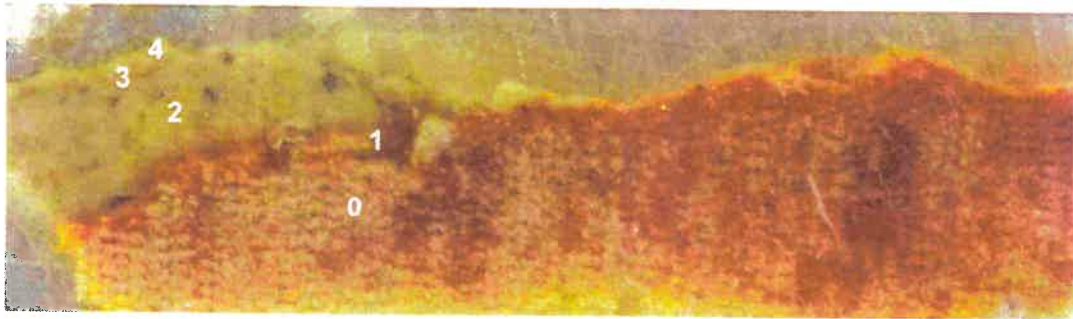
Fot. 67. Odkrywka nr 35. W zbliżeniu zauważalne jest przesunięcie formy i odmienna kolorystyką od obecnej polichromii.

Fot. 68. Ściana zachodnia. Odkrywka nr 36 na półkolumnie z ok.1870 r., która pierwotnie była barwy białawej.

Fot. 69. Ściana zachodnia nawy. W *Odkrywce nr 37* na ornamencie widoczna jest starsza XIX w. malatura. Natrafiono na warstwy w kolorze różowym, intensywnie zielonym.

Fot. 70. Widok *Naszlifu 10* próbki pobranej z *Odkrywki nr 37*. Widoczna stratygrafia nawarstwień: 0 - drewno, 1 – przeklejenie, 2 – białawy grunt, kit?, 3 - różowa, 4 - zielona

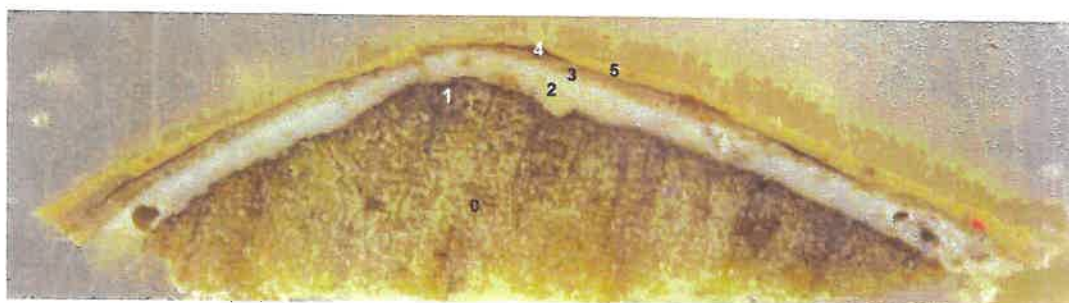
Fot. 71. Ściana zachodnia. *Odkrywki nr 38 i 39* w obrębie tła dekoracji ornamentальной. Widoczna stratygrafia nawarstwień na drewnie: szara, oliwkoszara, zielona, zielona.

Fot. 72. Nawa główna. Kolumna z lat 1870-1871. Miejsce usytuowania *Odkrywki nr 25* na cokole i *Odkrywki nr 26* na trzonie.

Fot. 73. *Odkrywka nr 26* na kolumnie. Najstarsze opracowanie kolorystyczne było białawe, na nim beżowe, szarobeżowe i obecne beżowe.

Fot. 74. Widok *Naszlifu 8* próbki pobranej z *Odkrywki nr 26*. Widoczna stratygrafia nawarstwień: 0 - drewno, 1 - szarougrowa silnie przesycona spoiwem, 2 - białokremowa, 3 - beżowa, 4 - szarobeżowa, 5 - beżowa.

Fot. 75. Cokół kolumny. W Odkrywce nr 25 zaobserwowano na drewnie przesyconym szarawougrową warstewką miejscowo beżowobiaławą warstewkę, na niej szarobeżową, kolejną beżową, brązową, szaroliwkową i beżową.

Fot. 76. Ścianka łącząca kolumny nawy. Widok od strony południowej loży. Widoczne starsze nawarstwienia odsłonięte przy renowacji stropu. Ścianka datowana jest na lata 1870-1871.

Fot. 77. Widok na ścianę zachodnią oraz wyżej emporę organową z lożą południową.

Fot. 78. Konsola ścianki spinającej kolumny oparta na chórze muzycznym. *Odkrywka nr 28*. Pierwotne opracowanie było w kolorze szarawym lub kremowym należącym do następnej powłoki. Kolejne warstwy są barwy szarej, szarooliwkowej, szarobezowej, beżowej.

Fot. 79. Południowa loża na chórze muzycznym. *Odkrywka nr 27* na ażurowym detalu. Awers. Na drewnie zaobserwowano następujące nawarstwienia: białe pierwotne, szare, brązowe, ugrowobezowe, beżowe.

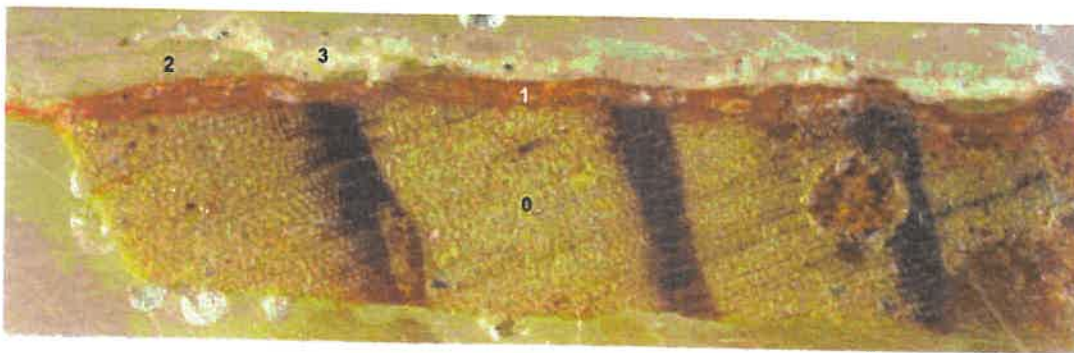
Fot. 80. Detal ażurowy łoży południowej. Rewers. W *Odkrywce nr 29* na drewnie wystąpiły kolejno warstwy: biała, szara, biała, szara, ugrowo-beżowa, biała.

Fot. 81. Wnętrze łoży południowej na chórze muzycznym. *Odkrywką nr 30* na ścianie północnej. Na drewnie leży szarawa malatura i kolejno szara, szara, szarooliwkowa, beżowa.

Fot. 82. Centralna część chóru muzycznego. Ściana północna. *Odkrywką nr 33* na gzymsie i *Odkrywką nr 32* na malowanym ornamentcie. Starsza i młodsza polichromia są zróżnicowane kolorystycznie i kompozycyjnie.

Fot. 83. Widok Naszlifu 9 próbki pobranej z *Odkrywki* nr 32. Widoczna stratygrafia nawarstwień: 0 - drewno, 1 - rdzawobrazowa, 2 - zielonkawa, 3 - kremowa obecna.

Fot. 84. Empora organowa. Narożny pilaster na ścianie północnej i miejsce usytuowania *Odkrywki* nr 31.

Fot. 85. Pilaster. W *Odkrywce* nr 31 na drewnie wystąpiły kolejno: szarobiaława, kremowa, szara, szara, beżowa.

ANEKS – WYNIKI BADAŃ LABORATORYJNYCH

PKZLAB SC

**WYNIKI BADAŃ PRÓBEK
POLICHROMII ŚCIENNYCH
Z KOŚCIOŁA PARAFIALNEGO W LEKOWIE**

Badania wykonały:

mgr Dorota Sobkowiak

mgr Elżbieta Orłowska

Toruń 2023

1. Miejsca pobrania próbek

Do badań otrzymano następujące próbki:

Próbka 1: prezbiterium

Próbka 2: nawa

Próbka 3: prezbiterium

Próbka 4: nawa – kolumna

2. Mikroskopowe obserwacje próbek

W próbce 1 bezpośrednio na drewnie leży czerwona warstwa o zmiennej grubości, na niej warstwa biała, stanowiąca podkład pod szarobłękitną. Pokrywa ją kolejna biała z cienką szarobieżową na powierzchni.

Próbka 2 to fragmenty drewna z warstwą ugrową, słabo zachowaną. Na następnej warstwie – białej znajduje się warstwa szarobłękitna.

W próbce 3 na drewnie widoczna jest słabo zachowana cienka warstwa ugrowa. Na niej spoczywa biały grunt z dwoma cienkimi warstwami jaskrawoczerwonymi.

Bardzo cienka warstwa ugrowa silnie przesycona spoiwem znajduje się na drewnie próbki 4, na niej gruba warstwa kremowa.

3. Badanie pigmentów i spoiw

Z próbek wypreparowano najwcześniejsze warstwy malarskie i wstępnie oznaczono rodzaj spoiwa. W próbkach 1 i 2 poddano identyfikacji obecne w nich pigmenty.

Wyniki badań zawarto w tabeli.

Tabela: Wyniki badań pigmentów i spoiw

Nr próbki	Barwa warstwy	Pigment	Spoiwo
1	czerwona	czerwień żelazowa, minia	olej+białko
	biała	kreda	
	szarobłękitna	niezidentyfikowana biel nierozpuszczalna w kwasach, błękit pruski, czerń organiczna	
2	szarobłękitna	biel cynkowa, błękit pruski, czerń mineralna	olej+białko
3	jaskrawoczerwona		olej+białko
4	ugrowa		klej glutynowy

W warstwie czerwonej próbki 1 z prezbiterium nie udało się oznaczyć spoiwa organicznego. Warstwa nie zmydla się w 2M NaOH, nie daje pozytywnej reakcji z ninhydriną na substancje białkowe ani z odczynnikiem Ehrlicha na klej glutynowy. Być może użyte zostało spoiwo węglanowe. Czerwień stanowi mieszaninę czerwieni żelazowej i minii.

Spoiwo warstwy białej jest tłusta tempera. Nie wykryto w niej bieli ołowianej ani cynkowej a jedynie kredę. Prawdopodobnie warstwa stanowi grunt pod szarobłękitną warstwę malarską, która jest gruba, pod mikroskopem widoczne w niej są ziarna pigmentów czarnych i błękitnych. Spoiwo jest również tłusta tempera. Nie zidentyfikowano rodzaju bieli (wykluczono biel ołowianą i cynkową), ponieważ nie rozpuszcza się ona w kwasach. Niewykluczone, że jest to biel barytowa. Warstwa zawiera jeszcze dodatek błękitu pruskiego i czerni organicznej o drobnych cząsteczkach.

Warstwa szarobłękitna w próbce 2 z nawy jest inna – cienka, ciemniejsza. Stwierdzono tłustą temperę jako spoiwo. Głównym składnikiem jest biel cynkowa z dodatkiem błękitu pruskiego i czerni mineralnej.

Tłusta tempera występuje także jako spoiwo w warstwach czerwonych próbki 3 z prezbiterium. Na białym gruncie znajdują się dwie cienkie, jaskrawoczerwone warstwy malarskie.

W próbce 4 z kolumny w nawie bezpośrednio na drewnie leżą resztki warstwy ugrowej silnie przesyconej spoiwem, którym w tym wypadku jest klej glutynowy.

PKZLAB s.c.
Elżbieta Orłowska
Dorota Sobkowiak
87-100 Toruń, ul. Mickiewicza 49a/4
NIP 9562316316

oruń 2023.07.26